

บทที่ 2

การแจ้งข้อหา

เมื่อบุคคลต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ในฐานะผู้ถูกกล่าวหา การแจ้งข้อหาเป็นขั้นตอนสำคัญประการหนึ่งที่เจ้าพนักงานของรัฐผู้มีหน้าที่ดำเนินคดีอาญาต้องแจ้งให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ ฉะนั้น ในเบื้องต้นจึงจำเป็นต้องทราบความหมายของคำว่า “ข้อหา” และ “การแจ้งข้อหา” ว่ามีความหมายอย่างไร จากนั้น จะได้พิจารณาถึงการบัญญัติคำว่า “ข้อหา” และ “ข้อกล่าวหา” ในกฎหมายไทยฉบับต่างๆ ที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน ว่ามีความหมายเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร รวมทั้ง จะได้พิจารณาถึงเรื่องการแจ้งข้อหาในระบบการดำเนินคดีอาญาทั้งในระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา เพื่อแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการแจ้งข้อหาในการดำเนินคดีอาญา นอกจากนี้ ในบทนี้จะชี้ให้เห็นถึงวิวัฒนาการของกฎหมายไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันที่เกี่ยวกับการแจ้งข้อหาว่ามีความเป็นมาอย่างไร และจะกล่าวถึงการแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีซึ่งมีหลักเกณฑ์และเงื่อนไขเฉพาะที่แตกต่างไปจากการแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาที่เป็นผู้ใหญ่ในแบบปกติ

1. ความหมายของ “ข้อหา”

1.1 ความหมายของการแจ้งข้อหา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนพิจารณาคดี (คือชั้นจับกุมและชั้นสอบสวน) มีความจำเป็นต้องจัดให้มีการแจ้งข้อหาตามที่กฎหมายกำหนดให้ผู้ต้องหาทราบ อย่างไรก็ตาม การจะแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบได้นั้น จำเป็นที่จะต้องทราบในเบื้องต้นเสียก่อนว่า คำว่า “ข้อหา” หมายถึงอะไร ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายไว้แยกเป็น 2 แนวทาง คือ

- แนวความเห็นแรก ได้ให้ความหมายของคำว่า “ข้อหา” ว่าหมายถึง การกระทำที่อ้างว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การกระทำที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิดในคำฟ้อง ทั้งนี้ ข้อหาก็คือส่วนที่เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา

158(5) นั้นเอง¹ ซึ่งการตีความในแนวทางนี้ เป็นการตีความไปในแนวทางวิชาการซึ่งเป็นที่ยอมรับของสากล เนื่องจากการแจ้งข้อหาตามแนวทางนี้เป็นการสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการแจ้งข้อหาที่ต้องการให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถใช้สิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่เพราะทราบและเข้าใจข้อเท็จจริงแห่งการกระทำผิดได้ถูกต้อง

- แนวความเห็นที่สอง ส่วนแนวทางที่สองเป็นการตีความในทางปฏิบัติของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมของไทยในอดีตที่ผ่านมา ได้แก่ ศาลฎีกา ซึ่งปรากฏในแนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกาของไทยตลอดมาว่าการแจ้งข้อหา คือ การแจ้งฐานความผิด เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1250/2521 ที่มีสาระสำคัญว่า การที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาแก่จำเลยฐานยกยอก โดยไม่ได้แจ้งข้อหาตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวเนื่องกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียนฯ พ.ศ. 2499 มาตรา 42 ฐานทำบดลุเท็จ ถือไม่ได้ว่ามีการสอบสวนในความผิดฐานนี้แล้ว ยัยการจึงไม่มีอำนาจฟ้องจำเลยในความผิดฐานนี้ ซึ่งแนวทางการตีความของศาลในคำพิพากษาเรื่องนี้ พอแสดงให้เห็นได้ว่า ศาลมุ่งเน้นถึงตัวฐานความผิดในบทบัญญัติของกฎหมายเป็นสำคัญ

ขณะที่ในอดีต พนักงานอัยการ กรมอัยการ ซึ่งเป็นบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมอีกหน่วยงานหนึ่ง เคยมีความเห็นเกี่ยวกับการแจ้งข้อหาว่า การแจ้งข้อหา คือ การแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่าถูกกล่าวหาว่ากระทำการใดซึ่งเป็นความผิด ความเห็นของกรมอัยการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นไปตามหลักวิชาเพราะเป็นการกล่าวถึงการกระทำ² แต่ในเวลาต่อมา พนักงานอัยการสำนักงานอัยการสูงสุด รวมทั้งพนักงานสอบสวนได้ยึดถือแนวทางปฏิบัติตามแนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกาข้างต้น ที่เห็นว่า การแจ้งข้อหา คือ การแจ้งฐานความผิด ซึ่งเห็นได้จากระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 ในหมวดที่ 3 ว่าด้วยการตรวจสำนวนและการใช้ดุลพินิจใน ส่วนที่ 2 การแจ้งข้อหา ข้อ 67 ซึ่งระบุว่า

“การพิจารณาฐานความผิด ย่อมพิจารณาจากการกระทำที่ผู้ต้องหาถูกกล่าวหา พนักงานอัยการจะพิจารณาแต่เฉพาะฐานความผิดที่พนักงานสอบสวนได้แจ้งให้ผู้ต้องหาทราบและมีความเห็นไว้เท่านั้นไม่ได้ หากการกระทำที่กล่าวหาเป็นความผิดฐานอื่นด้วย ให้พนักงานอัยการพิจารณาสิ่งคดีในความผิดฐานอื่นนั้นด้วย แต่ก่อนสิ่งคดีให้พนักงานอัยการสั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการในเรื่องการแจ้งข้อหาให้ครบถ้วนเสียก่อน

¹ คณิต ฒ นคร, “การแจ้งข้อหากับเสรีภาพของบุคคล”, วารสารอัยการ, ปีที่ 2 ฉบับที่ 13, น. 21 (มกราคม 2522).

² คณิต ฒ นคร, “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2546), น. 141.

ในกรณีที่พนักงานอัยการเห็นควรสั่งฟ้องผู้ต้องหาฐานอื่น ต่างจากความเห็นของพนักงานสอบสวน ให้ดำเนินการให้มีการแจ้งข้อหาตามนัยวรรคหนึ่งเสียก่อน”

แม้จะปรากฏว่ามีความพยายามที่จะเปลี่ยนแนวทางการตีความหมายของคำว่า “ข้อหา” ของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทุกหน่วยงาน ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกับการตีความของนักวิชาการว่าข้อหาไม่ใช่ฐานความผิด แต่เป็นการกระทำหรือข้อเท็จจริงที่อ้างว่าผู้ต้องหาได้กระทำอันเป็นความผิด ส่วนฐานความผิดนั้น หมายถึง ความผิดฐานที่ผู้ต้องหาถูกกล่าวหาโดยมีการทำบันทึกและออกคำสั่งเวียนเพื่อให้แนวทางการตีความเรื่องการแจ้งข้อหาเป็นไปในแนวทางเดียวกัน แต่ความพยายามดังกล่าวก็มิได้มีผลชัดเจนในทางปฏิบัติแต่อย่างใด³

โดยปกติ ทางปฏิบัติของการแจ้งข้อหา มักเป็นการแจ้งฐานความผิดที่กล่าวหาให้ผู้ต้องหาทราบ หากเป็นความผิดบางลักษณะที่กฎหมายให้ชื่อฐานความผิด เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ความผิดฐานลักทรัพย์ การแจ้งข้อหา ก็คือการแจ้งชื่อฐานความผิดดังกล่าว แต่หากเป็นความผิดบางลักษณะที่กฎหมายเพียงแต่จัดประเภทหรือใช้ชื่อฐานเป็นหมวด เช่น ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม ความผิดฐานทำให้แท้งลูก ซึ่งมีได้ให้ชื่อฐานความผิดเป็นรายมาตรา ในกรณีหลังนี้ ข้อหาที่แจ้งจึงเป็นการแจ้งชื่อหมวดความผิดหรือสรุปสาระสำคัญของบทมาตราเป็นข้อหาความผิดแทน⁴

จนเมื่อได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปี พ.ศ. 2547 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับการแจ้งข้อหาโดยเพิ่มคำว่า “แจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด” ไว้ในมาตรา 134 โดยยังคงคำว่า “แจ้งข้อหา” ไว้เช่นเดิม จึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผู้ร่างกฎหมายประสงค์จะให้บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมมีความเข้าใจที่ตรงกันว่า คำว่า “ข้อหา” มิได้มีความหมายถึงเพียงแค่ฐานความผิดอย่างที่เคยเข้าใจกันมาแต่อดีต หากแต่ได้อธิบายขยายความให้ชัดเจนว่า “ข้อหา” นั้นหมายถึง ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดส่วนหนึ่งและฐานความผิดอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการตีความของนักวิชาการ ในแนวความเห็นแรกจึงอาจสรุปได้ว่า “ข้อหา” จึงมีความหมายว่า รายละเอียดเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของการกระทำ

³ ธนา แสงพิทักษ์, “สิทธิที่จะได้รับทราบข้อกล่าวหา”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2547), น. 29.

⁴ พิชฌน์ จักรางกูร, “คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2546), น. 215.

ทั้งหลายที่ผู้ถูกกล่าวหาถูกกล่าวหาว่าได้กระทำขึ้นซึ่งครบองค์ประกอบของความผิดที่กฎหมายในขณะนั้นได้บัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดอาญา

ลักษณะของข้อหานี้ เป็นรายละเอียดของการกระทำที่เป็นความผิดอาญาซึ่งเจ้าพนักงานของรัฐเชื่อว่าผู้ต้องหาได้กระทำขึ้น และเพื่อเป็นหลักประกันในทางกฎหมายว่าบุคคลสามารถเข้าใจถึงเหตุที่ตนต้องตกเป็นผู้ต้องหาได้ดี ข้อหาจึงต้องมีลักษณะที่บุคคลซึ่งต้องรับทราบสามารถเข้าใจได้ว่าสิ่งที่ตนได้กระทำลงอันเป็นความผิดนั้น เกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และที่สำคัญมีลักษณะเป็นความผิดอาญาอย่างไร เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถเตรียมตัวให้พร้อมก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ด้วยเหตุนี้ การแจ้งข้อหาจึงต้องเกิดขึ้นก่อนการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดกับผู้ถูกกล่าวหา และเมื่อผู้ถูกกล่าวหาสามารถเข้าใจเหตุที่ต้องถูกกล่าวหาได้เป็นอย่างดีแล้ว ย่อมสามารถใช้สิทธิที่จะตอบรับหรือปฏิเสธข้อหาได้ ทั้งนี้ การแจ้งข้อหาในลักษณะดังกล่าวก็จะถือได้ว่าผู้ถูกกล่าวหาเหล่านั้นมีฐานะเป็นประธานในคดีตามระบบการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตนเอง

ดังนั้น ความหมายการแจ้งข้อหาที่ถูกต้องและสมบูรณ์ คือ การแจ้งเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ผู้ถูกกล่าวหาได้ก่อขึ้นและยืนยันให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบด้วยว่า การกระทำของผู้ถูกกล่าวหาเหล่านั้นเข้าข่ายเป็นความผิดอาญาฐานใด⁵

1.2 การใช้คำว่า “ข้อหา” และ “ข้อกล่าวหา”

จากการศึกษาพบว่าในบทบัญญัติของกฎหมายไทยมีการใช้คำว่า “ข้อหา” และ “ข้อกล่าวหา” ปะปนกันอยู่ แต่ก็มีความหมายไปในแนวทางเดียวกันคือ หมายความว่าถึงรายละเอียดของการกระทำทั้งหลายที่ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นการกระทำความผิดตามที่กฎหมายนั้นกำหนด

ตัวอย่างของการใช้คำว่า “ข้อหา” และ “ข้อกล่าวหา” มีดังต่อไปนี้

1.2.1 ตัวอย่างการใช้คำว่า “ข้อหา” ในกฎหมายที่มีโทษทางอาญาของไทย

ในระบบกฎหมายของไทย ผู้เขียนพบว่ามีการใช้คำว่า “ข้อหา” ในกฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญาหลายฉบับ โดยปรากฏในขั้นตอนการดำเนินการเมื่อมี

⁵ คณิต ฒ นคร , “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), น. 142.

การกล่าวหาว่าผู้ใดผู้หนึ่งได้กระทำความผิดตามที่กฎหมายนั้นกำหนด กฎหมายกำหนดให้ต้องมี การแจ้งข้อหาแก่ผู้นั้นทราบในขั้นตอนของการพิจารณาความผิดด้วย และผลของการที่ไม่ได้แจ้ง ข้อหา ย่อมทำให้การพิจารณาความผิดที่ถูกกล่าวหาานั้นไม่ชอบตามบทบัญญัติของกฎหมาย จึงไม่ อาจลงโทษผู้นั้นได้ โดยมีตัวอย่างของกฎหมายที่มีโทษทางอาญาที่ใช้คำว่า “ข้อหา” มีดังนี้

- พระราชกำหนดควบคุมสินค้าตามชายแดน พ.ศ. 2524 มาตรา 16 บัญญัติว่า “บรรดาคดีที่มีข้อหาว่ากระทำความผิดต่อพระราชกำหนดนี้ เว้นแต่ความผิดตามมาตรา 22 ไม่ว่าจะ มีข้อหาว่ากระทำความผิดต่อกฎหมายอื่นด้วยหรือไม่ก็ตาม ให้ผู้อำนวยการ พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือพนักงานสอบสวน ควบคุมผู้ต้องหาไว้เพื่อทำการสอบสวนได้ไม่เกินสามสิบวันนับแต่วันที่ ผู้ต้องหาถูกจับ”
- พระราชบัญญัติจำกัดสิทธิคนไทยผู้กระทำการอันเป็นภัยแก่ชาติ พ.ศ. 2484 มาตรา 5 วรรคสอง บัญญัติว่า “ในการไต่สวนนั้น ให้คณะกรรมการให้โอกาสแก่ผู้ถูกกล่าวหาทราบ ข้อหา และยื่นคำให้การกับให้ฟังพยานหลักฐานของกระทรวงมหาดไทย และของผู้ถูกกล่าวหาถ้า ประสงค์จะนำสืบ ในการนี้ให้คณะกรรมการมีอำนาจออกหมายเรียกพยานหลักฐาน และบังคับให้ พยานสาบานหรือปฏิญาณได้ตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความ”

1.2.2 ตัวอย่างการใช้คำว่า “ข้อกล่าวหา” ในกฎหมายที่มีโทษทางอาญา ของไทย

ในกฎหมายระดับพระราชบัญญัติหลายฉบับ ผู้เขียนพบว่ามีการใช้คำว่า “ข้อกล่าวหา” ในขั้นตอนการดำเนินการเมื่อมีการกล่าวหาว่าผู้ใดผู้หนึ่งได้กระทำการอันเป็น ความผิดหรือละเมิดต่อบทบัญญัติของกฎหมายนั้นกำหนดในลักษณะเดียวกันกับที่บทบัญญัติของ กฎหมายที่มีโทษทางอาญาดังที่กล่าวมาข้างต้นใช้คำว่า “ข้อหา” โดยความหมายของคำว่า “ข้อกล่าวหา” นี้ ก็มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “ข้อหา” คือ เป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดให้ต้อง มีการแจ้งรายละเอียดแห่งการกระทำที่กล่าวหาว่าเป็นการกระทำผิดให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาทราบใน ขั้นตอนของการพิจารณาความผิด และผลของการที่ไม่ได้แจ้งข้อกล่าวหา ย่อมทำให้การพิจารณา ความผิดที่ถูกกล่าวหาานั้นไม่ชอบตามบทบัญญัติของกฎหมาย และไม่อาจลงโทษผู้นั้นได้

อนึ่ง ตัวอย่างของกฎหมายที่ใช้คำว่า “ข้อกล่าวหา” มีดังนี้

- พระราชบัญญัติการประกอบอาชีพงานก่อสร้าง พ.ศ. 2522 มาตรา 35 วรรคสอง บัญญัติว่า “ก่อนพิจารณาเพิกถอนทะเบียน ให้ ก.ก.ส. ดำเนินการไต่สวน โดยให้โอกาสแก่ผู้รับ งานก่อสร้างควบคุมนั้นได้ทราบข้อกล่าวหาและยื่นคำชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา”

- พระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. 2542 มาตรา 42 บัญญัติว่า “ให้ประธานอนุกรรมการวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่สอบสวนมีหนังสือแจ้งข้อกล่าวหาหรือข้อกล่าวโทษพร้อมทั้งส่งสำเนาเรื่องที่กล่าวหาหรือกล่าวโทษให้ผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ถูกกล่าวโทษทราบไม่น้อยกว่าสิบห้าวันก่อนวันเริ่มทำการสอบสวน”
- พระราชบัญญัติควบคุมการบำบัดโรคสัตว์ พ.ศ. 2505 มาตรา 25 วรรคสอง บัญญัติว่า “ก่อนพิจารณาสั่งพักใช้หรือสั่งเพิกถอนใบอนุญาต ให้คณะกรรมการดำเนินการไต่สวนโดยให้โอกาสแก่ผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์ผู้นั้นได้ทราบข้อกล่าวหาและยื่นคำชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา”
- พระราชบัญญัติช่างรังวัดเอกชน พ.ศ. 2535 มาตรา 60 บัญญัติว่า “เมื่อคณะกรรมการได้รับเรื่องราวกล่าวหาช่างรังวัดเอกชนตามมาตรา 59 ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการประกอบด้วยอนุกรรมการไม่น้อยกว่าสามคนทำการสอบสวนข้อกล่าวหา”
- พระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ. 2505 มาตรา 19 วรรคสอง บัญญัติว่า “ก่อนพิจารณาสั่งพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาต ให้มีการไต่สวนโดยให้โอกาสแก่ผู้สอบบัญชีรับอนุญาตนั้นได้ทราบข้อกล่าวหาและยื่นคำชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา”
- พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2521 มาตรา 64 วรรคสอง บัญญัติว่า “ในการสอบสวนนั้น คณะกรรมการสอบสวนต้องแจ้งข้อกล่าวหาและสรุปพยานหลักฐานที่สนับสนุนข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดวินัยทราบ โดยจะระบุหรือไม่ระบุชื่อพยานก็ได้ และต้องให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาชี้แจงและนำพยานหลักฐานเข้าสืบแก้ข้อกล่าวหาได้ด้วย”
- พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2521 มาตรา 54 วรรคสอง บัญญัติว่า “ในการสอบสวนนั้น คณะกรรมการสอบสวนต้องแจ้งข้อกล่าวหา และรายละเอียดเท่าที่มีอยู่ให้ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดวินัยทราบ และต้องให้โอกาสแก่ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดวินัยชี้แจงและนำพยานหลักฐานเข้าสืบแก้ข้อกล่าวหาได้ด้วย”
- พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2535 มาตรา 102 วรรคสอง บัญญัติว่า “การดำเนินการตามวรรคหนึ่ง ถ้าเป็นกรณีกล่าวหาว่ากระทำผิดวินัยอย่างไม่ร้ายแรง ให้ดำเนินการตามวิธีการที่ผู้บังคับบัญชาเห็นสมควร ถ้าเป็นกรณีกล่าวหาว่ากระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง ให้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นทำการสอบสวน และในการสอบสวนนี้ต้องแจ้งข้อกล่าวหาและสรุปพยานหลักฐานที่สนับสนุนข้อกล่าวหาเท่าที่มีให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ โดยจะระบุหรือไม่ระบุชื่อพยานก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาชี้แจงและนำสืบแก้ข้อกล่าวหา เมื่อดำเนินการแล้วถ้าฟังได้ว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำผิดวินัยก็ให้ดำเนินการตามมาตรา 103 หรือมาตรา 104 แล้วแต่กรณี ถ้ายังฟังไม่ได้ว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำผิดวินัย จึงจะยุติเรื่องได้”

- พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายรัฐสภา พ.ศ. 2518 มาตรา 46 ตรีบัญญัติว่า “ข้าราชการรัฐสภาสามัญผู้ใดมีกรณีถูกกล่าวหาหรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าหย่อนความสามารถในอันที่จะปฏิบัติหน้าที่ราชการ บกพร่องในหน้าที่ราชการหรือประพฤติตนไม่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ราชการ และผู้บังคับบัญชาตามมาตรา 28 เห็นว่ากรณีมีมูล ถ้าให้ผู้นั้นรับราชการต่อไปจะเป็นการเสียหายแก่ราชการ ก็ให้ผู้บังคับบัญชาดังกล่าวสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนโดยไม่ชักช้า ในการสอบสวนนี้จะต้องแจ้งข้อกล่าวหาและสรุปพยานหลักฐานที่สนับสนุนข้อกล่าวหาเท่าที่มีให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ โดยจะระบุหรือไม่ระบุชื่อพยานก็ได้ และต้องให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาชี้แจงและนำสืบแก้ข้อกล่าวหาได้ด้วยเมื่อได้มีการสอบสวนพิจารณาแล้วและผู้บังคับบัญชาดังกล่าวเห็นสมควรให้ออกจากราชการก็ให้สั่งให้ผู้นั้นออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญเหตุทดแทนได้ ทั้งนี้ ให้นำมาตรา 55 มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

- พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 มาตรา 42 บัญญัติว่า

“คณะกรรมการไต่ □ สอนต้องทำการไต่ □ สอน.....

ในกรณีที่คณะกรรมการไต่ □ สอนมีมติว่าข้อกล่าวหาอันเป็นคดีอาญาต่อกรรมการ ป.ป.ช. นั้นมีมูลหรือมีมติว่ากรณีมีมูลนำเชื่อว่ากรรมการ ป.ป.ช. ร่ำรวยผิดปกติ ให้ □ คณะกรรมการไต่ □ สอนส่งรายงานพร □ อมทั้งเอกสารทั้งหมดที่มีอยู่ □ ไปยังอัยการสูงสุด เพื่อดำเนินการฟ้องคดีต่อศาล.....”

- พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542

มาตรา 47 บัญญัติว่า

“ในการดำเนินการไต่ □ สอนข้อเท็จจริงให้แจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบและกำหนดระยะเวลาตามสมควรที่ผู้ถูกกล่าวหาจะมาชี้แจงข้อกล่าวหาแสดงพยานหลักฐานหรือนำพยานบุคคลมาให้ปากคำประกอบการชี้แจง

ในการชี้แจงข้อกล่าวหาและการให้ปากคำของผู้ถูกกล่าวหาให้มีสิทธินำทนายความหรือบุคคลซึ่งผู้ถูกกล่าวหาไว □ วางใจเข้าฟังในการชี้แจงหรือให้ □ ปากคำของตนได้”

มาตรา 48 บัญญัติว่า “การกล่าวหาเจ □ าหน้าที่ของรัฐซึ่งมิใช่บุคคลตามมาตรา 66 ว □ ากกระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม ให้ผู้กล่าวหายื่นคำกล่าวหาเป็นหนังสือลงลายมือชื่อ

ของตนต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ในขณะที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือพ้นจากการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ เกินสองปี”

มาตรา 85 บัญญัติว่า “คำกล่าวหาตามมาตรา 84 อย่างน้อยต้องมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- (1) ชื่อและที่อยู่ของผู้กล่าวหา
- (2) ชื่อหรือตำแหน่งของผู้ถูกกล่าวหา
- (3) ข้อกล่าวหาและพฤติการณ์แห่งการกระทำผิดตามข้อกล่าวหาพร อม

พยานหลักฐานหรืออ้างพยานหลักฐาน”

มาตรา 97 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ข้อกล่าวหาใดที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติ ว่าความผิดทางอาญา ให้ ประธานกรรมการส่งรายงาน เอกสาร และความเห็นไปยังอัยการสูงสุดหรือฟ้องคดีต่อศาลกรณีผู้ ถูกกล่าวหาเป็นอัยการสูงสุด เพื่อดำเนินคดีอาญาในศาลซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี โดยให้ถือว่ารายงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นสำนวนการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและให้ศาลประทับฟ้องไว้ พิเคราะห์โดยไม่ ต องได้สอบสวนฟ้อง”

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การที่กฎหมายอาญาใช้คำว่า “ข้อหา” หรือ “ข้อกล่าวหา” นั้น แม้จะแตกต่างกันโดยคำศัพท์ แต่คำทั้งสองดังกล่าว ต่างก็มีความหมายไปในแนวทางเดียวกันคือ การแจ้งรายละเอียดแห่งการกระทำที่กล่าวหาว่าเป็นการทำความผิดให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาทราบ

อนึ่ง ผู้เขียนมีความเห็นว่า การใช้คำว่า “ข้อกล่าวหา” ในกฎหมายของไทยนั้น ส่วนใหญ่มักจะใช้ในกฎหมายที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับกรณีการไต่สวนการกระทำผิดทางวินัยหรือเป็นกรณีที่ต้องมีการออกคำสั่งเพิกถอนการอนุญาตตามที่กฎหมายนั้นกำหนด อันเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับการออกคำสั่งทางปกครอง โดยในขั้นตอนการสอบสวนหรือไต่สวนเพื่อมีคำสั่งลงโทษทางวินัยหรือคำสั่งเพิกถอนการอนุญาต จำเป็นต้องมีการแจ้งรายละเอียดแห่งการกระทำที่กล่าวหาว่าเป็นการทำความผิดให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาทราบเพื่อเตรียมพยานหลักฐานมาแก้ข้อกล่าวหาที่ถูกกล่าวหาได้ถูกต้อง เว้นแต่กรณีตามที่ปรากฏในบทบัญญัติของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 ซึ่งมีการใช้คำว่า “ข้อกล่าวหา” ในกรณีการไต่สวนว่าผู้ถูกกล่าวหาได้มีการกระทำผิดอาญาหรือไม่ ซึ่งการใช้คำว่า “ข้อกล่าวหา” ในพระราชบัญญัติทั้ง 2 ฉบับดังกล่าว มีความคล้ายคลึงกับการใช้คำว่า “ข้อหา” ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการซึ่งมุ่งหมายถึง ข้อเท็จจริงที่เป็นรายละเอียดแห่งการกระทำที่กล่าวหาว่าได้กระทำผิดอันเป็นความผิดอาญา

2. การแจ้งข้อหา

2.1 ระบบการดำเนินคดีอาญากับการแจ้งข้อหา

หากได้พิจารณาถึงกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและระบบการดำเนินคดีอาญาแล้ว เราจะพบว่าวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการดำเนินคดีอาญาคือ การหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ ซึ่งวัตถุประสงค์ในการหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษนี้เป็นจุดเริ่มต้นของดำเนินคดีอาญาโดยจะเห็นได้จากการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน (inquisitorial system) ซึ่งใช้วิธีการค้นหาความจริงจากผู้ถูกกล่าวหาไม่ว่าจะโดยวิธีใดก็ตาม

ต่อมาเมื่อมีพัฒนาการทางด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพต่างๆ มากขึ้น การพิจารณาคดีอาญาก็มีการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหามากขึ้นเช่นกัน โดยมีการตั้งข้อสมมุติฐานว่า ทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งกลายเป็นวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีอาญาอีกประการหนึ่งคือ เป็นการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา นั้นเอง⁶

ในการดำเนินคดีอาญาจึงมีปัญหาว่า จะดำเนินคดีอาญาอย่างไรให้วัตถุประสงค์ทั้งเพื่อหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและเพื่อเป็นการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา สมดุลกัน ซึ่งการแจ้งข้อหา ก็จำเป็นต้องเป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีอาญานี้ด้วย

การแจ้งข้อหาในระบบการดำเนินคดีอาญา 2 ระบบ ซึ่งได้แก่ ระบบไต่สวน และระบบกล่าวหา ต่างก็มีจุดเด่นและจุดด้อยต่างกันดังที่จะได้กล่าวต่อไปนี้

2.1.1 การดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน

การดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาแบบดั้งเดิมซึ่งศาลจะทำหน้าที่ทั้งการสอบสวน การฟ้องร้อง และพิจารณาพิพากษาคดี โดยผู้ถูกกล่าวหาจะมีฐานะเป็นเพียงผู้ถูกซักฟอกจากการไต่สวนของศาลในลักษณะเป็นกรรมหรือเป็นวัตถุที่ถูกกระทำในคดี (object) ระบบการดำเนินคดีแบบนี้จึงมีข้อเสียอยู่ที่การให้อำนาจเด็ดขาดในการพิจารณาคดีอยู่กับศาล โดยไม่มีการตรวจสอบหรือคานอำนาจจากหน่วยงานหรือบุคคลอื่นใด ดังนั้น กระบวนการพิจารณาคดีจึงอาจมีความผิดพลาด มีอคติ หรือการทุจริตของศาลซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่แต่เพียงผู้เดียวได้ และผลของการที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นกรรมหรือวัตถุที่ถูกกระทำในคดี ย่อมทำให้ผู้ถูก

⁶ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย: ปัญหาและข้อเสนอแนะบางประการ”, ตุลพาห, ปีที่ 43, ฉบับที่ 4, น. 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2539).

กล่าวหาไม่มีโอกาสแก้ไขข้อหา และอาจถูกข่มขู่ ทรมาณร่างกายเพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาสารภาพความจริง โดยถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้น ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบไต่สวนนี้จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับการแจ้งข้อหามากนัก เนื่องจากด้วยลักษณะของระบบถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นกรรมของคดีนั่นเอง

2.1.2 การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา

การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหาเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาที่พบได้มากในปัจจุบัน โดยเป็นระบบที่นำเอาข้อบกพร่องของการดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวนมาปรับปรุงแก้ไข ด้วยการแยกองค์กรที่ทำหน้าที่ในการค้นหาความจริงกับองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีออกจากกัน เพื่อให้มีการตรวจสอบการใช้อำนาจซึ่งกันและกัน โดยองค์กรที่ทำหน้าที่ทั้งสองส่วนนี้มีความเป็นอิสระแยกจากกันด้วย นอกจากนี้ ระบบกล่าวหายังได้ยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหาให้เป็นประธานในคดี (subject) โดยมีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อเท็จจริงและร่วมในการค้นหาความจริงในกระบวนการพิจารณาคดีด้วย ดังนั้น ผู้ถูกกล่าวหาจึงได้รับสิทธิต่างๆ ที่จะต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ และสามารถวางแผนในการดำเนินคดีได้เพราะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะได้รับการพิจารณาพิพากษาตัดสินจากศาลว่าเป็นผู้กระทำความผิด

การดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหานี้ การทำหน้าที่ขององค์กรในการค้นหาความจริงนั้น มิได้มีหน้าที่ในการรวบรวมเอาข้อเท็จจริงที่เป็นโทษแก่ผู้ถูกกล่าวหาเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่ในการรวบรวมข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทุกๆ เรื่องไว้ ซึ่งรวมถึงข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ถูกกล่าวหาด้วย ดังนั้น หน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นองค์กรในการค้นหาความจริงจึงต้องให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาในการนำเสนอข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตนเพื่อใช้ในการต่อสู้แก้ข้อกล่าวหาที่ตนถูกกล่าวหาด้วย ซึ่งหลักอันนี้เรียกว่า “หลักฟังความทุกฝ่าย”⁷ (audiatur et altera pars) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ต้องมีการแจ้งเรื่องราว ซึ่งกล่าวหาว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำไปอันเป็นความผิดต่อกฎหมายให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ ไม่ว่าจะเป็นการแจ้งด้วยวาจาหรือลายลักษณ์อักษร และต้องเปิดโอกาสพอสมควรแก่ผู้ถูกกล่าวหา ในอันที่จะให้การยอมรับหรือปฏิเสธข้อกล่าวหา การให้การของผู้ถูกกล่าวหาเพื่อแก้ข้อกล่าวหาอันนั้นจะให้การด้วยวาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ โดยเจ้าพนักงานของรัฐหรือศาลผู้มีหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ถูกกล่าวหา

⁷ คณิต ญ นคร, *อ่างแล้วเชิงอรรถที่* 2, น. 49-50.

ทราบล่วงหน้าเป็นระยะเวลาพอสมควรก่อนถึงกำหนดเวลาที่ผู้ถูกกล่าวหาจะให้การแก้ข้อกล่าวหา อันเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาเพื่อเตรียมคำให้การต่อสู้คดี ซึ่งผู้ถูกกล่าวหาอาจสละสิทธิที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหาหรืออาจไม่ประสงค์ต่อสู้คดีด้วยการให้การยอมรับสารภาพตามข้อกล่าวหาก็ได้ การแจ้งข้อหาโดยมิได้ให้โอกาสแก่ผู้ถูกกล่าวหาในการให้การแก้ข้อกล่าวหาหรือการไม่แจ้งข้อหาแก่ผู้ถูกกล่าวหา ย่อมถือเป็นการกระทำที่ขัดกับหลักฟังความทุกฝ่ายโดยชัดเจน

ตัวอย่างเช่นในคดี Ridge V. Baldwin and others (1964)⁸ ซึ่งเป็นกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นตำรวจและถูกคณะกรรมการควบคุม (Watch Committee) ไล่ออกจากราชการ โดยกล่าวหาว่า เขาละเลยการปฏิบัติหน้าที่และไม่เหมาะสมที่จะเป็นตำรวจ แต่ปรากฏว่า ผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้รับการแจ้งข้อหาดังกล่าว และไม่ได้รับแจ้งถึงกำหนดการประชุมพิจารณาคดีของคณะกรรมการควบคุม และไม่ได้รับโอกาสที่จะมาชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาแต่อย่างใด คำสั่งของคณะกรรมการที่ไล่อผู้ถูกกล่าวหาออกจากราชการจึงเป็นโมฆะ เนื่องจากคณะกรรมการควบคุมมิได้แจ้งข้อหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบและมีได้ให้โอกาสแก่ผู้ถูกกล่าวหาได้ให้การเพื่อชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาดังกล่าว

ซึ่งในประเทศไทยก็เคยเกิดข้อเท็จจริงในลักษณะเดียวกันกับกรณีตามคำพิพากษาข้างต้น โดยเป็นกรณีที่ตำรวจภูธรภาค 6 ได้มีคำสั่งลงโทษพนักงานสอบสวนคนหนึ่งโดยไล่ออกจากราชการ และพนักงานสอบสวนผู้นั้นได้อุทธรณ์คำสั่งต่อคณะอนุกรรมการข้าราชการตำรวจเกี่ยวกับการอุทธรณ์ ต่อมาสำนักงานตำรวจแห่งชาติจึงได้มีหนังสือหรือไปที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ตอบข้อหารือดังกล่าว⁹ ว่า การที่คณะกรรมการสอบสวนสรุปผลการสอบสวนเสนอผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาค 6 เพื่อมีคำสั่งไล่อผู้ถูกกล่าวหาออกจากราชการ โดยมิได้ให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาในการยื่นคำชี้แจงและให้ถ้อยคำเพิ่มเติมเพื่อแก้ข้อกล่าวหาก่อน จึงเป็นการดำเนินการสอบสวนที่ไม่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของกฎ ก.พ. นอกจากนี้ยังมีอีกกรณีหนึ่งที่ศาลปกครองสูงสุดของไทยได้พิพากษาไว้ว่า การที่ผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาค 7 มีคำสั่งลงโทษไล่อเจ้าหน้าที่ตำรวจนายหนึ่งออกจากราชการตามมติของคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ โดยให้เหตุผลว่าผู้ถูกกล่าวหาเก็บสำนวนการสอบสวนไว้ไม่นำส่งพนักงานอัยการเพื่อฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลแล้วยื่นคำร้องขอฝากขังผู้ต้องหาต่อศาลจนครบกำหนดระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดและศาลได้ปล่อยตัวผู้ต้องหาไป อันเป็นความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่

⁸ S.H. Bailey C.A., London : Sweet & Maxwell, 1977, p.346.

⁹ โปรดดู บันทึกคณะกรรมการวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง เรื่องเสร็จที่ 75/2549

ราชการและประพจน์ข้ออ้างอย่างร้ายแรง แต่ในชั้นคณะกรรมการพิจารณาทัณฑ์อย่างร้ายแรงและคณะกรรมการสอบสวนในกรณีดังกล่าวได้แจ้งข้อกล่าวหาผู้ถูกกล่าวหาแต่เพียงว่า ผู้ถูกกล่าวหาไม่ส่งสำนวนการสอบสวนให้แก่พนักงานอัยการให้ทันภายในกำหนดเพื่อส่งฟ้อง โดยไม่ปรากฏว่ามีการแจ้งข้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องข้อเท็จจริงในเรื่องที่กล่าวหาว่า ผู้ถูกกล่าวหาเก็บสำนวนคดีไว้ที่ตัวไม่นำส่งแก่พนักงานอัยการ จึงเป็นการแจ้งข้อกล่าวหาที่ไม่ถูกต้องและไม่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาให้การต่อสู้คดีในประเด็นดังกล่าว¹⁰

2) ต้องเปิดเผยข้อเท็จจริงที่ใช้ในการพิจารณาคดีให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ แต่อาจไม่เปิดเผยถึงแหล่งที่มาของข้อเท็จจริงนั้น

3) ทำการสืบพยานต่อหน้าผู้ถูกกล่าวหาและให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาทำการซักค้านพยานตลอดจนคัดค้านพยานหลักฐานของฝ่ายผู้กล่าวหาและนำพยานฝ่ายตนเข้ามาสืบเพื่อหักล้างพยานของฝ่ายผู้กล่าวหาได้

4) ให้โอกาสแก่ผู้ถูกกล่าวหาที่จะมาปรากฏตัวในการพิจารณาคดีและในบางกรณีอาจให้มีการขออนุญาตเลื่อนการพิจารณาคดีได้

5) ให้มีการแต่งตั้งตัวแทนในคดีรวมทั้งให้มีนายความเพื่อช่วยเหลือในคดีได้ ฉะนั้น หลักฟังความทุกฝ่ายจึงเป็นการสร้างหลักประกันสิทธิให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาที่จะมีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ทั้งในชั้นการพิจารณาของเจ้าพนักงานของรัฐ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และศาล ซึ่งในการชี้ขาดข้อเท็จจริงขององค์กรทั้งสามชั้นนี้ จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงของทั้งฝ่ายผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหา และข้อเท็จจริงอื่นๆ ที่รวบรวมได้ และการที่ผู้ถูกกล่าวหาจะสามารถนำเสนอข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ตามหลักฟังความทุกฝ่าย ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับทราบข้อเท็จจริงที่ตนถูกกล่าวหาอย่างถูกต้องเสียก่อน เพราะหากผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้รับทราบถึงข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้ว ผู้ถูกกล่าวหาย่อมไม่สามารถนำเสนอข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์ต่อตนเองเพื่อใช้ในการต่อสู้คดีได้อย่างถูกต้อง อันนำมาสู่กระบวนการแจ้งข้อหาแก่ผู้ถูกกล่าวหาให้ทราบนั่นเอง

ดังนั้น ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหาซึ่งถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานของคดีจึงให้ความสำคัญกับการแจ้งข้อหาให้กับผู้ถูกกล่าวหาทราบมากกว่าระบบไต่สวน

¹⁰ โปรดดู คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด ในคดีหมายเลขแดงที่ อ. 21/2550

2.2 วัตถุประสงค์ของการแจ้งข้อหา

แม้ว่าระบบการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหาและระบบการดำเนินคดีอาญาไต่สวน จะให้ความสำคัญกับการแจ้งข้อหาด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน แต่การให้ความสำคัญกับการแจ้งข้อหานี้ ย่อมต้องพิจารณาประกอบกับวัตถุประสงค์ของการแจ้งข้อหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วย โดยการแจ้งข้อหานี้ ผู้เขียนเห็นว่ามิใช่เพื่อวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

2.2.1 คุ่มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือผู้ถูกกล่าวหา

หากพิจารณาในมุมมองของระบบการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหาที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในโลกปัจจุบัน ซึ่งถือว่า ผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานในคดี สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ “สิทธิที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหา” ซึ่งผู้ถูกกล่าวหาจะต้องมีสิทธิดังกล่าวเสมอไม่ว่าจะเป็นการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนหรือหลังฟ้องคดี โดยในชั้นก่อนฟ้องคดีหรือชั้นสอบสวนนั้น การที่ผู้ต้องหาจะให้การแก้ข้อกล่าวหาได้ ผู้ต้องหาต้องทราบและเข้าใจเสียก่อนว่าตนถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอะไร ด้วยเหตุดังกล่าว พนักงานสอบสวนจึงมีหน้าที่แจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบ ฉะนั้น วัตถุประสงค์ในการแจ้งข้อหาประการแรก คือ เพื่อให้โอกาสแก่ผู้ต้องหาในการตอบรับหรือปฏิเสธข้อกล่าวหา นั้น หากปฏิเสธผู้ต้องหาย่อมมีโอกาสในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ด้วยการให้การแก้ข้อกล่าวหาในเรื่องที่ถูกกล่าวหา นั้น อันเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาเป็นสำคัญ ซึ่งนอกจากจะมีการแจ้งข้อหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบแล้ว ในระบบนิติธรรม (Due Process) ซึ่งการบริหารงานของรัฐจะมุ่งส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ผู้บริสุทธิ์ โดยดำเนินกระบวนการยุติธรรมด้วยความละเอียดรอบคอบเพื่อสืบพิสูจน์ให้ได้แน่ชัดว่าใครเป็นผู้บริสุทธิ์ และใครเป็นผู้กระทำความผิด กระบวนการยุติธรรมจึงมีหลายขั้นตอน มีความยุ่งยากและใช้เวลานานกว่าจะเอาผิดหรือลงโทษผู้กระทำความผิดได้

จึงต้องมีการแจ้งสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่พึงจะมีให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบก่อนที่จะนำผู้ถูกกล่าวหาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วย ตัวอย่างเช่น สิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การในชั้นจับกุมหรือชั้นสอบสวน สิทธิที่จะพบ ปรึกษาและได้รับความช่วยเหลือจากทนายความในชั้นจับกุมชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาคดี เป็นต้น ซึ่งกระบวนการยุติธรรมรูปแบบนี้สอดคล้องกับระบบการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหา ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจุบัน กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยจะเป็นในลักษณะระบบนิติธรรมซึ่งมุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหาเป็นสำคัญในการที่จะได้รับการแจ้งข้อหาและสิทธิต่างๆของผู้ต้องหาที่พึงมี ดังตัวอย่างข้างต้น โดยบัญญัติ

รับรองไว้ในกฎหมายสูงสุดของประเทศ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 39¹¹ และมาตรา 40¹²

¹¹ มาตรา 39 บัญญัติว่า “บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่า โทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

¹² มาตรา 40 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

- (1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง
- (2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอ ข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับ การพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผล ประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง
- (3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม
- (4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวน อย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง
- (5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ
- (6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางเพศ
- (7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบ

2.2.2 เพื่อเป็นข้อผูกพันการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย

เมื่อพิจารณาในแง่มุมมองของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา หากเจ้าพนักงานของรัฐผู้มีหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเห็นว่า ผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำความผิดอาญา ย่อมต้องแจ้งให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบข้อเท็จจริงในเรื่องดังกล่าวเป็นอันดับแรก เพื่อที่ผู้ถูกกล่าวหาจะารู้ตัว และสามารถต่อสู้คดีได้ อันเป็นการผูกพันบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาว่า จะไม่นำข้อเท็จจริงเรื่องอื่นที่มีได้มีการแจ้งข้อหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบมาดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหา

อนึ่ง แม้แต่ในระบบการดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวน ที่เจ้าพนักงานของรัฐมีหน้าที่ค้นหาความจริง และมุ่งแสวงหาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้จงได้ เพื่อสร้างความสงบสุขของสังคมเป็นหลัก ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบนี้ จึงเน้นไปในเรื่องกระบวนการที่รวดเร็ว รุนแรง ไม่จำเป็นต้องมีขั้นตอนมากนัก เพียงแต่ให้กระบวนการนั้นสามารถรักษาความสงบสุขของประชาชนโดยส่วนรวมเป็นสำคัญ ก็ยังให้ความสำคัญกับการแจ้งข้อหา เพราะเมื่อทำการแจ้งข้อหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบและเข้าใจในเรื่องที่ถูกกล่าวหาแล้ว ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดจริงตามที่ผู้ถูกกล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหาอาจรับสารภาพในทันที และเป็นผลให้การดำเนินคดีอาญาในระบบดังกล่าวเสร็จสิ้นไปด้วยความรวดเร็ว ตรงตามวัตถุประสงค์

ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหานี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่มุมมองทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายที่ถูกกล่าวหาที่จะได้รับโอกาสอย่างเต็มที่ในการแสดงพยานหลักฐานเพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ของตน ซึ่งหลักการประการสำคัญอันหนึ่งของการอำนวยความสะดวกยุติธรรมนี้ก็คือ การให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับรู้ถึงข้อหาว่าตนกระทำความผิดในเรื่องใด และการที่จะให้ผู้ถูกกล่าวหามีโอกาสดังกล่าว จึงต้องมีบทบัญญัติให้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับดำเนินคดีอาญาแจ้งข้อหาแก่ผู้ถูกกล่าวหาได้ทราบด้วย ดังนี้¹³

พยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

(8) ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ

¹³ นรินทร์ เสียมทอง, “การแจ้งข้อหาในคดีอาญาโดยพนักงานสอบสวน”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), น. 26.

- ไม่ว่าผู้ถูกกล่าวหาจะถูกดำเนินคดีอาญาในชั้นจับกุม ชั้นสอบสวนหรือชั้นพิจารณาคดี ผู้ต้องหาต้องมีสิทธิได้รับทราบข้อหาเสมอ

- เป็นการผูกพันแก่เจ้าพนักงานในชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน และชั้นพิจารณาคดีที่จะไม่นำเรื่องอื่นที่ไม่ได้แจ้งข้อหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ มาดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหา และหากเจ้าพนักงานในชั้นสอบสวนต้องการที่จะดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ถูกกล่าวหาเพิ่มเติม ก็จำเป็นต้องแจ้งให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบเพิ่มจากข้อหาที่เคยแจ้งได้ด้วย และการแจ้งข้อหาเพิ่มเติมนี้ยังผูกพันไปถึงชั้นพิจารณาพิพากษาอีกด้วย

ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหานี้ จึงถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นคนสำคัญที่สุดในคดี และมีสิทธิสำคัญประการหนึ่งคือ สิทธิที่จะให้ปากคำหรือให้การต่อพนักงานสอบสวนเพื่อแก้ข้อหา ฉะนั้น การที่จะให้การแก้ข้อหาได้นั้น ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องรู้และมีความเข้าใจในข้อหาที่ถูกกล่าวหาได้เสียก่อน การแจ้งข้อหาจึงต้องกระทำโดยแจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำผิด คล้ายกับการบรรยายฟ้องหรือคำฟ้องจำเลยต่อศาลนั่นเอง¹⁴

¹⁴ สหส สิงหวิริยะ, “คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”, พิมพ์ครั้งที่ 29 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2551), น. 342-343. และวิชาญ จำปีศรี (พ.ต.อ.), “คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, 2548), น. 209.

3. แนวความคิดและพัฒนาการในการแจ้งข้อหาของประเทศไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้วิธีการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นหลัก ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจถึงแนวความคิดและพัฒนาการในการแจ้งข้อหาของประเทศไทยที่ปรากฏในปัจจุบัน จึงต้องศึกษาเรื่องของการแจ้งข้อหาที่มีมาแต่เดิมก่อน

3.1 ก่อนมีการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478

(1) กฎหมายตราสามดวง

ในอดีต สิทธิที่จะได้รับทราบข้อหาในกฎหมายของไทยครั้งแรก ปรากฏอยู่ในพระราชกำหนดเกล้าข้อ 47 ของกฎหมายตราสามดวง ในรัชกาลที่ 1 โดยสรุปใจความได้ว่า เมื่อออกพิจารณาคดีเป็นครั้งแรก ตระลาการซึ่งเทียบเท่ากับผู้พิพากษาในปัจจุบันจะต้องไต่ถามถึงข้อหาอันเป็นเรื่องของเนื้อความของข้อเท็จจริงตามหนังสือที่ได้ทำไว้ในเรื่องที่โจทก์กล่าวหาว่าจำเลยได้กระทำต่อหน้าจำเลย จากนั้นให้โอกาสจำเลยให้การ แต่คำให้การของจำเลยนั้นจะต้องอยู่ในข้อเท็จจริงที่โจทก์กล่าวหาเท่านั้น ไม่อาจให้การนอกเหนือจากนั้นได้ ทั้งนี้ ลักษณะของการดำเนินคดีอาญาในสมัยดังกล่าวของประเทศไทยเป็นแบบระบบไต่สวน โดยถือว่ารัฐเป็นผู้ดำเนินการหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ไม่มีการแยกการสอบสวนและการพิจารณาพิพากษาคดีออกจากกัน ดังนั้น ข้อหาหรือข้อกล่าวหาในช่วงนี้จึงเป็นเพียงเรื่องราวของการกระทำที่โจทก์หรือองค์การของรัฐกล่าวหาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยได้กระทำขึ้นและเป็นความผิดอาญาอย่างไรเท่านั้น¹⁵

อย่างไรก็ตาม ในการค้นหาข้อเท็จจริงในระบบไต่สวนของประเทศไทยในสมัยนั้น มักจะใช้จารีตนครบาลเพื่อค้นหาคำสารภาพของผู้ถูกกล่าวหา เช่น การให้พิสูจน์ความจริงด้วยการดำเนินลุยเพลิงได้ เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้รับความคุ้มครองสิทธิของตนเลย แต่หากพิจารณาพระไอยการมาตรา 5 ซึ่งได้กำหนดไว้ในตอนท้ายด้วยว่า ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้กระทำความผิดตามที่ผู้กล่าวหาฟ้องร้อง โทษในคดีนั้นจะกลับเป็นของผู้ที่กล่าวหาเสียเอง ด้วยเหตุดังกล่าว แม้การดำเนินคดีอาญาจะเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาแบบไต่สวน แต่ก็มีกรให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในการที่จะไม่ถูกกล่าวหาโดยไร้มูลเหตุไว้

¹⁵ ธนา แสงพิทักษ์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3, น. 63-64.

ด้วยเช่นกันอันเป็นการกันผู้ที่บริสุทธิ์ออกไปเสียจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแต่เนิ่นๆ¹⁶ ก่อนที่จะมีการดำเนินคดี

(2) พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการประกาศใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแบบใหม่ขึ้น เรียกว่า “พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115” ซึ่งมีผลทำให้ การดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยเปลี่ยนจากระบบไต่สวนเป็นระบบกล่าวหา โดยพระราชบัญญัติ ดังกล่าวได้ให้สิทธิแก่ผู้ถูกกล่าวหาไว้หลายประการ และหนึ่งในสิทธินั้นคือการแจ้งข้อหา แต่อย่างไรก็ตาม ในเนื้อความของพระราชบัญญัติก็ไม่ได้บัญญัติเรื่องดังกล่าวไว้เป็นการชัดเจน มากนัก ทั้งนี้ เนื่องจากมาตรา 1 ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ได้บัญญัติให้การจับกุมผู้ถูกกล่าวหาจะกระทำได้เมื่อปรากฏว่ามีการรวบรวมพยานหลักฐาน อย่างเพียงพอแล้วว่า ผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำความผิดอย่างไรและเมื่อใด ก่อนที่จะเสนอให้ ผู้พิพากษาออกหมายจับ และเมื่อจับตัวผู้ถูกกล่าวหาได้แล้ว บทบัญญัติในมาตรา 4 ได้กำหนด ขั้นตอนให้ผู้พิพากษาไต่สวนมูลฟ้องด้วยการแจ้งคำฟ้องให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาทราบก่อน ซึ่งการแจ้ง คำฟ้องนี้ก็คือการแจ้งรายละเอียดของการกระทำที่ปรากฏตามหมายจับนั่นเอง ดังนั้น ผู้ถูกกล่าวหา ก็จะได้รับทราบข้อหาอันมีรายละเอียดของข้อเท็จจริงที่ตนถูกกล่าวหาว่าได้กระทำในขั้นตอนของการ ไต่สวนมูลฟ้องนี้เอง

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติปรากฏว่าการกำหนดขั้นตอนการออกหมายจับโดย ผู้พิพากษา ได้ถูกคัดค้านโดยตำรวจและพลตระเวรผู้ที่ต้องออกไปปฏิบัติหน้าที่จับผู้ถูกกล่าวหาจน นำไปสู่การผ่อนอำนาจในการจับได้โดยไม่ต้องออกหมายจับจากศาล จึงทำให้กระบวนการ ดำเนินคดีอาญาที่ไม่มีการออกหมายจับ ไม่มีขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้องไปด้วย อันเป็นเรื่อง que แสดงให้เห็นได้ว่ายังไม่มี ความเข้าใจในเรื่องระบบการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหาซึ่งต้องการให้ความ คุ้มครองผู้ถูกกล่าวหา ทำให้สิทธิของประชาชนที่จะได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ลด น้อยลง จนในที่สุดการออกหมายจับโดยผู้พิพากษาก็กลายเป็นหน้าที่ของตำรวจ และการแจ้ง

¹⁶ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์ และคณะ, “สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทาง อาญาในประเทศไทย”, (สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำรา สหาคคมสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529), น. 26-29.

รายละเอียดของการกระทำความผิดในหมายจับในขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้องก็กลายเป็นการแจ้งฐานความผิดโดยตำรวจ¹⁷

3.2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับปี พ.ศ. 2478

เมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2478 ก็ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการแจ้งข้อหาปรากฏอยู่ด้วยตั้งแต่เริ่มแรก โดยการแจ้งข้อหาปรากฏอยู่ในขั้นตอนของการค้นหาข้อเท็จจริงก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล ทั้งนี้โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังกล่าวได้แบ่งการแจ้งข้อหาออกเป็น 2 ชั้น คือ

(1) ชั้นจับกุม

ในมาตรา 83 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ในการจับนั้น เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วส่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจพร้อมด้วยผู้จับ แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป”

กฎหมายได้ให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลจากการถูกจับกุมโดยกำหนดให้ผู้มีอำนาจจับไม่ว่าจะเป็นเจ้าพนักงานหรือราษฎรจะต้องแจ้งแก่ผู้ถูกจับว่าเขาต้องถูกจับ และเมื่อจับกุมได้แล้วต้องรีบนำตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำงานของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยทันที และ ณ ที่ทำงานของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจนี้ ต้องมีการอ่านหมายจับและแจ้งเหตุที่จับแก่ผู้ถูกจับด้วยอีกครั้งหนึ่งด้วย ซึ่งผลของการที่ผู้จับไม่แจ้งว่าต้องถูกจับหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจไม่อ่านหมายจับหรือแจ้งเหตุที่จับอีกครั้งหนึ่ง ก็จะถือว่าเป็นการจับโดยไม่ชอบ

อย่างไรก็ตาม แนวทางการนำมาตรา 83 มาใช้ในทางปฏิบัตินั้น ศาลได้วินิจฉัยและตีความว่าเป็นการแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับว่าเขาต้องถูกจับเท่านั้น มิได้บังคับให้ต้องแจ้งข้อหาหรือระบุฐานความผิดแต่อย่างใด¹⁸ แต่หากเป็นการกระทำความผิดซึ่งหน้า ศาลได้วินิจฉัยว่าสามารถทำการจับได้โดยไม่ต้องแจ้งเขาว่าต้องถูกจับเลย¹⁹ ซึ่งการตีความของศาลว่าในกรณีที่เป็นการจับได้โดยไม่มีหมายจับไม่จำเป็นต้องแจ้งแก่ผู้ถูกจับว่าตนถูกจับเนื่องจากเหตุอะไร เป็นการตีความไปใน

¹⁷ ธนา แสงพิทักษ์, อ่างแล้ว เชิงอรรถที่ 3, น. 68.

¹⁸ สุชาติ ชาติปัญญาวุฒิ, หมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3804/2540, โปรดดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 667/2535, 1549/2525, 1683/2523 ประกอบ

¹⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 319-320/2521, 512/2480

แนวทางเช่นเดียวกับสมัยที่ยังใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 นั้นเอง

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าแม่สภาร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นผู้ยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. 2540 ได้นำบทบัญญัติหลายข้อที่เห็นว่าเป็นหลักการสำคัญที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการดำเนินคดีอาญา โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการแจ้งข้อหาได้นำมาบัญญัติเป็น มาตรา 237 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว ซึ่งกำหนดให้ผู้ถูกจับจะต้องได้รับการแจ้งข้อหาและรายละเอียดแห่งการจับโดยไม่ชักช้า แต่หลักการให้ความคุ้มครองไม่ได้ถูกนำมาระบุชัดเกี่ยวกับข้อหาและรายละเอียดแห่งการจับตามมาตรา 83 วรรคหนึ่งแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งเป็นหลักการที่น่าจะปฏิบัติกันมานานแล้ว²⁰

ทั้งนี้ ผลของการจับโดยไม่ชอบตามมาตรา 83 นี้ ย่อมมีผลเพียงทำให้พนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจที่จะควบคุมตัวหรือยื่นคำร้องขอให้ศาลออกหมายขังในระหว่างสอบสวนตามมาตรา 87 หรือผู้จะถูกจับสามารถต่อสู้ขัดขวางหรือแจ้งความดำเนินคดีกับผู้จับได้เท่านั้น ไม่มีผลต่อกระบวนการสอบสวนและอำนาจฟ้องคดีของพนักงานอัยการแต่อย่างใด ทั้งนี้ เนื่องจากการจับกุมจะชอบด้วยกฎหมายหรือไม่เป็นเรื่องที่จะต้องไปว่ากล่าวกันอีกส่วนหนึ่งต่างหาก และเป็นคนละขั้นตอนกับการสอบสวน ไม่มีผลกระทบไปถึงการสอบสวนของพนักงานสอบสวนและอำนาจในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการตามมาตรา 120 และหากมีผลทำให้การแสวงหาพยานหลักฐานของเจ้าพนักงานตำรวจที่ชอบเป็นไม่ชอบด้วยกฎหมายไปด้วยไม่ ซึ่งเป็นการยืนยันว่าความชอบด้วยกฎหมายของขั้นตอนการจับกุมนั้นไม่มีความสัมพันธ์ในการส่งผลให้การสอบสวนชอบหรือไม่²¹

(2) ชั้นส่งมอบตัวผู้ถูกจับ

ในมาตรา 84 บัญญัติว่า “เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับต้องเอาตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยทันที และเมื่อถึงที่นั้นแล้ว ถ้ามีหมายจับก็ให้เอาออกอ่านให้ผู้ถูกจับฟัง ทั้งให้แจ้งเหตุที่จับนั้นด้วย

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งมีผู้นำผู้ถูกจับมาส่งนั้นจะควบคุมผู้ถูกจับไว้ หรือปล่อยชั่วคราวก็ได้ เมื่อจับโดยมีหมายให้รายงานต่อไปยังเจ้าหน้าที่ซึ่งออกหมายนั้น ถ้าเจ้าหน้าที่ซึ่งออกหมายต้องการตัว ก็ให้จัดการส่งตัวผู้ถูกจับไปให้

²⁰ พรชัย ด่านวิวัฒน์, หมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 466/2541

²¹ พรเพชร วิชิตชลชัย, หมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1493/2550

ถ้าราษฎรเป็นผู้จับให้ บันทึกรื้อ อาชีพ ที่อยู่ของผู้จับอีกทั้งข้อความและพฤติการณ์แห่งการจับนั้นไว้ แล้วให้ผู้จับลงลายมือชื่อกำกับไว้เป็นสำคัญ

ในกรณีที่น่าจะเป็น เจ้าพนักงานหรือราษฎรที่ทำการจับจะจัดการพยาบาลผู้ถูกจับเสียก่อนนำตัวไปส่งตามมาตรานี้ก็ได้”

บทบัญญัติดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าเป็นบทบัญญัติที่รองรับสิทธิในเรื่องการแจ้งข้อกล่าวหาในกรณีที่ผู้ถูกจับถูกจับกุมในความผิดซึ่งหน้า เพราะในขณะที่จับกุมยังมิได้มีการออกหมายจับ ต่อเมื่อนำตัวผู้ถูกจับไปส่งยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจแล้ว จึงกำหนดให้มีการอ่านหมายจับและแจ้งเหตุที่จับในชั้นนี้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งความหมายของคำว่า “เหตุที่จับนั้น” คงจะแปลความได้ว่า หมายถึง ข้อเท็จจริงที่เป็นรายละเอียดแห่งการกระทำผิดของผู้ถูกจับจนนำมาสู่การจับกุม ซึ่งเห็นว่าเป็นการแจ้งข้อหาตนเอง และผลของการที่ได้ดำเนินการตามมาตรา 84 นี้มีผลเช่นเกี่ยวกับการไม่แจ้งเหตุที่จับตามมาตรา 83 คือ ทำให้การจับนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ไม่มีผลกระทบต่อการสอบสวนและอำนาจในการฟ้องคดีแต่อย่างใด

(3) ชั้นสอบสวน

ในมาตรา 134 บัญญัติว่า “เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือส่งตัวมา หรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเองหรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าเจ้าพนักงานเป็นผู้ต้องหาให้ถามชื่อตัว นามสกุล ชาติบังคับ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งข้อหาให้ทราบ และต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลย ก็ให้บันทึกไว้”

การแจ้งข้อหาตั้งแต่เริ่มใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปี พ.ศ. 2478 จนกระทั่งก่อนมีการแก้ไขในปี พ.ศ. 2547 การแจ้งข้อหาได้ถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องทำการแจ้งข้อหาอันถือเป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนการสอบสวน โดยการแจ้งข้อหาตามประมวลกฎหมายฉบับนี้ มีเหตุผลในครั้งที่ยกร่างกฎหมายก็เพื่อให้เป็นไปตามหลักการรับฟังความทุกฝ่ายนั่นเอง และการที่กฎหมายบังคับให้ต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบนั้นก็เนื่องมาจากสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในการที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ในฐานะที่เป็นประธานในคดี ซึ่งผลของการไม่แจ้งข้อหาในชั้นสอบสวนนี้ มีผู้ให้ความเห็นไว้เป็น 2 แนวทางคือ

- แนวความเห็นของศาสตราจารย์จิตติ ติงศรัทิตย์ เห็นว่า ผลของการไม่แจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบในการสอบสวนนั้น คงทำให้คำให้การของผู้ต้องหารับฟังไม่ได้เท่านั้น แต่คงไม่เป็นผลถึงกับทำให้การสอบสวนคดีเสียไปทั้งหมด ทั้งนี้ เนื่องจากหากพิจารณาตามบทบัญญัติในมาตรา 130 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งมีสาระสำคัญว่า การสอบสวน

ไม่จำเป็นต้องมีผู้ต้องหาอยู่ด้วย เห็นได้ว่าการสอบสวนสามารถทำได้ตั้งแต่ยังไม่มีตัวผู้ต้องหา ไม่มี การแจ้งข้อหา ก็สอบสวนได้ เป็นการสอบสวนแล้ว เนื่องจากการสอบสวนคือการรวบรวม พยานหลักฐาน ไม่ใช่รวบรวมคำให้การผู้ต้องหา ฉะนั้น จึงน่าจะมุ่งหมายถึงพยานหลักฐานที่มีใน ชั้นสอบสวนเท่านั้น ซึ่งเมื่อเป็นการสอบสวนแล้ว พนักงานอัยการจะฟ้องนอกเหนือไปไม่ได้ เช่นจะ เพิ่มเติมฟ้องตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในชั้นศาลแต่ไม่มีในชั้นสอบสวนไม่ได้ ไม่น่าจะเลยไปถึง คำให้การผู้ต้องหาถ้าไม่แจ้งข้อหาการสอบสวนก็ไม่ชอบไปด้วย²²

- แนวความเห็นของศาสตราจารย์คณิต ฒ นคร เห็นว่ามีผลทำให้พนักงาน อัยการฟ้องคดีนั้นไม่ได้ตามมาตรา 120 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งบัญญัติว่า “ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน” โดย ไม่เห็นด้วยกับแนวความเห็นแรก เนื่องจากการตีความดังกล่าวเป็นการไม่สอดคล้องกับหลักฟัง ความทุกฝ่าย และเฉพาะคำกล่าวที่ว่า การสอบสวนคือการรวบรวมพยานหลักฐาน ไม่ใช่รวบรวม คำให้การของผู้ต้องหานั้น ย่อมไม่ถูกต้องเสียทีเดียวเพราะในกรณีที่จะฟ้องคดี การสอบสวน ปากคำผู้ต้องหาที่มีความจำเป็น ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันตาม “หลักฟังความทุกฝ่าย”²³ (audiatur et altera pars) ซึ่งปัจจุบันในการแก้ไขมาตรา 134 ได้กำหนดไว้ในวรรคสี่ว่า พนักงานสอบสวน ต้องให้โอกาสผู้ต้องหที่จะแก้ข้อหาและแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตนได้” โดยการที่ ผู้ต้องหาจะสามารถใช้โอกาสในการแก้ข้อหาได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการแจ้งข้อหาให้เขา ทราบ

ตามแนวทางการวินิจฉัยของศาลได้ตีความว่า การสอบสวนที่มีได้มีการแจ้งข้อหาให้ ผู้ถูกกล่าวหาทราบตามมาตรา 134 นั้น ถือไม่ได้ว่ามีการสอบสวนความผิดและส่งผลให้พนักงาน อัยการไม่มีอำนาจฟ้องตามมาตรา 120 ทั้งนี้ ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 1250/2521 (ประชุมใหญ่) โดยศาลถือว่าการแจ้งข้อหาเป็นสาระสำคัญของการสอบสวนซึ่งพนักงานสอบสวนไม่อาจบกพร่อง

²² จิตติ ติงศภทิพย์, หมายเหตุท้ายคำพิพากษาฎีกาที่ 1250/2521 (อ้างถึงโดย คณิต ฒ นคร , “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), น. 143.)

²³ คณิต ฒ นคร , อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 5, น. 142.

หรือผิดพลาดได้²⁴ แต่หากพนักงานสอบสวนไม่แจ้งสิทธิว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหาเหล่านั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ตามที่กำหนดในมาตรา 134 ก็มีผลเพียงว่าถ้อยคำที่ผู้ถูกกล่าวหาให้การนั้นใช้เป็นหลักฐานยืนยันผู้ต้องหาในการพิจารณาไม่ได้ตามมาตรา 134 ไม่มีผลถึงกับทำให้การสอบสวนไม่ชอบและพนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องตามมาตรา 120²⁵ แต่อย่างไร

จึงอาจสรุปได้ว่า เมื่อถือได้ว่าการสอบสวนโดยชอบแล้ว พนักงานอัยการย่อมมีอำนาจฟ้องโดยไม่คำนึงว่าการจับกุมจะชอบด้วยหรือไม่²⁶ รวมทั้งหากพนักงานอัยการบรรยายฟ้องว่าได้สอบสวนแล้ว ย่อมสันนิษฐานว่าเป็นการสอบสวนโดยชอบ หากจำเลยจะคัดค้านก็สามารถทำได้โดยเสนอเป็นข้อต่อสู้ให้ปรากฏในสำนวน หากตามสำนวนไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีการคัดค้านว่าการสอบสวนไม่ชอบ จำเลยจะยกขึ้นในชั้นอุทธรณ์ ฎีกาไม่ได้²⁷

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการแจ้งข้อหาในชั้นพนักงานสอบสวนนั้นเป็นกรณีที่ต้องการให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การแจ้งข้อกล่าวหา มักจะเป็นการแจ้งฐานความผิดเท่านั้น ไม่ได้อธิบายรายละเอียดของการกระทำความผิดแต่อย่างใด ซึ่งการตีความเรื่องการแจ้งข้อหาที่ไม่ถูกต้องนี้เป็นที่มาของความเดือดร้อนของบุคคลที่ตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาอยู่เรื่อยมา²⁸ ทั้งนี้ แนวทางการวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับการแจ้งข้อกล่าวหานี้ ศาลก็ได้พิจารณาวินิจฉัยว่าการแจ้งข้อหาให้เป็นการแจ้งฐานความผิดหลักเท่านั้นและไม่จำเป็นต้องแจ้งข้อหาความผิดอันเกี่ยวพันกัน รวมทั้งข้อกฎหมายที่อ้างว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิด²⁹ และแม้พนักงานสอบสวนจะมีได้แจ้งข้อหาจำเลยทุกข้อหาทุกกระทงความผิดก็ตามแต่เมื่อภายหลังได้ดำเนินการสอบสวนแล้วปรากฏว่าการกระทำ

²⁴ ธานิศ เกศพิทักษ์, “คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 1-2 (มาตรา 1-157) เล่ม 1”, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา), น. 146-147.

²⁵ คำพิพากษาฎีกาที่ 4020/2540

²⁶ คำพิพากษาฎีกาที่ 495/2500 (ญ), 2699/2516

²⁷ คำพิพากษาฎีกาที่ 569/2501, 2103-2104/2514

²⁸ คณิต ณ นคร, *อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1*, น. 23.

²⁹ คำพิพากษาฎีกาที่ 1074/2525 พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาแก่จำเลยว่า “ก่อสร้างอาคารผิดแบบแปลนที่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการเมืองปทุมธานี” เช่นนี้เป็นการแจ้งข้อหาชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 134 พนักงานสอบสวนหาจำต้องแจ้งชื่อพระราชบัญญัติด้วยไม่ การสอบสวนจึงชอบด้วยกฎหมายแล้ว

ของจำเลยเป็นความผิดฐานอื่นด้วย จึงถือได้ว่าได้มีการสอบสวนในข้อหาฐานอื่นที่มีได้แจ้งข้อหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 แล้ว³⁰ แต่อย่างไรก็ตาม ข้อหาหรือฐานความผิดที่จะถือว่ามี การแจ้งข้อหาและมีการสอบสวนโดยชอบนี้จะต้องเกี่ยวเนื่องหรือสืบเนื่องในการกระทำความผิดในคราวเดียวกัน หรือเป็นการกระทำอันเดียวกันแต่ผิดต่อกฎหมายหลายบทคงมีการแจ้งข้อหาเฉพาะบางบท ก็ถือว่ามี การสอบสวนบข้อนี้ด้วยแล้ว³¹

อนึ่ง ปรากฏในคำพิพากษาฎีกาที่ 7628/2541, 1347/2536 และ 84/2499 ในส่วนที่เกี่ยวกับการให้เหตุผลของการแจ้งข้อหาว่า มาตรา 134 เป็นบทบัญญัติที่บังคับให้พนักงานสอบสวนต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบนั้น มีเจตนารมณ์ก็เพื่อให้ผู้ต้องหาทราบว่า การกระทำของผู้ต้องหาเป็นความผิด และเพื่อให้ผู้ต้องหาเข้าใจถึงการกระทำของตน โดยกฎหมายต้องการให้ผู้ต้องหารู้ตัวก่อนถูกสอบสวนว่าตนต้องถูกสอบสวนด้วยเรื่องอันใด ซึ่งถือว่าผู้ต้องหาเป็นประธานของการสอบสวน แต่ไม่จำต้องระบุนำถึงตัวบทกฎหมายที่กระทำผิด ย่อมแสดงให้เห็นว่า ศาลได้วินิจฉัยในประเด็นเรื่องการแจ้งข้อหาโดยสอดคล้องกับหลักการรับฟังความทุกฝ่ายอันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาเป็นหลักสำคัญ

3.3 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ. 2547

เมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี 2540 โดยความใน มาตรา 237 ของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้บัญญัติสิทธิของผู้ถูกจับที่จะได้รับการแจ้งข้อหาและรายละเอียดแห่งการจับ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2547 จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 ใหม่ ได้อ่างเหตุผลในการแก้ไขไว้ว่า “โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับ ผู้ต้องหา และจำเลยในคดีอาญาไว้หลายประการ อาทิเช่น การจับกุมหรือคุมขังบุคคล และการค้นในที่ไรฐานจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายจับของศาล หรือมีเหตุจำเป็นอื่นๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และผู้ต้องหาและ

³⁰ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 3759/2550, 5433/2543, 3426/2543, 4702/2538 เป็นต้น

³¹ สม กุมชาต, หมายเหตุท้ายคำพิพากษาฎีกาที่ 2119/2537

จำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม รวมทั้งมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ สมควรที่จะได้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว” ซึ่งในการแก้ไขเพิ่มเติมดังกล่าวได้มีการแก้ไขบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการแจ้งข้อหาไว้ในแต่ละขั้นตอน ดังมีรายละเอียดดังนี้

(1) ชั้นจับกุม

มีการแก้ไขเพิ่มเติมความที่เกี่ยวกับการแจ้งข้อหาในชั้นจับกุม ในมาตรา 83 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นดังนี้

มาตรา 83 บัญญัติว่า “ในการจับนั้น เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วส่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับพร้อมด้วยผู้จับ เว้นแต่สามารถนำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้ในขณะนั้นให้นำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบดังกล่าว แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป

ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบ หากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่า ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความ หรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ ถ้าผู้ถูกจับประสงค์จะแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจทราบถึงการจับกุมที่สามารถดำเนินการได้โดยสะดวกและไม่เป็นการขัดขวางการจับหรือการควบคุมผู้ถูกจับหรือทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็ให้เจ้าพนักงานอนุญาตให้ผู้ถูกจับดำเนินการได้ตามสมควรแก่กรณี ในการนี้ให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นบันทึกการจับดังกล่าวไว้ด้วย

ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับหรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีการหรือการป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับนั้น”

ทั้งนี้ ผู้เขียนขอเปรียบเทียบบทบัญญัติมาตรา 83 เดิมกับมาตรา 83 ใหม่ ดังนี้

มาตรา 83 เดิม	มาตรา 83 ใหม่
<p>ในการจับนั้น เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจพร้อมด้วยผู้จับ แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป</p> <p>ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับหรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีการหรือความป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับผู้นั้น</p>	<p>ในการจับนั้น เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับพร้อมด้วยผู้จับ เว้นแต่สามารถนำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้ในขณะนั้นให้นำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบดังกล่าว แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป</p> <p>ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบ หากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่า ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความ หรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ ถ้าผู้ถูกจับประสงค์จะแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจทราบถึงการจับกุมที่สามารถดำเนินการได้โดยสะดวกและไม่เป็นการขัดขวางการจับหรือการควบคุมผู้ถูกจับหรือทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็ให้เจ้าพนักงานอนุญาตให้ผู้ถูกจับดำเนินการได้ตามสมควรแก่กรณี ในการนี้ให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นบันทึกการจับ</p> <p>ดังกล่าวไว้ด้วย</p> <p>ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับหรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีการหรือการป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับนั้น</p>

จะเห็นได้ว่า โดยผลของการแก้ไขเพิ่มเติมนี้ ทำให้เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้จับต้อง แจ้งแก่ผู้ที่ถูกจับว่าเขาต้องถูกจับแล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือ ตำรวจแห่งท้องที่ที่ถูกจับพร้อมด้วยผู้จับ เว้นแต่กรณีจะสามารถนำไปที่ทำการของพนักงาน สอบสวนผู้รับผิดชอบได้ในขณะนั้น ก็ให้นำไป ณ ที่ทำการดังกล่าว ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป และใน การนี้ให้เจ้าพนักงานผู้จับแจ้งข้อหาให้ผู้ถูกจับทราบ โดยหากมีหมายให้แสดงหมายต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งสิทธิที่จะไม่ให้การและถ้อยคำพุดอันอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ สิทธิที่จะพบ ทนายความ และถ้าผู้ถูกจับจะแจ้งให้ญาติทราบก็ให้จัดการให้เป็นไปตามนั้น

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณามาตรา 83 ประกอบกับมาตรา 237 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทย พ.ศ. 2540 แล้ว เห็นได้ว่า กฎหมายได้บัญญัติให้มีการแจ้งข้อหาให้ผู้ถูกจับทราบตั้งแต่ในชั้น จับกุม ซึ่งเป็นหลักการที่เปลี่ยนไปจากเดิมก่อนมีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญา ที่เจ้าพนักงานผู้จับกุมไม่จำเป็นต้องทำการแจ้งข้อหาแก่ผู้ถูกจับในขณะจับกุม ส่วนการแจ้ง ข้อหาหรือรายละเอียดแห่งการจับโดยไม่ชักช้านั้น มาตรา 84 (1) และ (2) ได้บัญญัติให้ดำเนินการ หลังจากที่น่าตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจแล้ว³² ซึ่งจะได้กล่าว รายละเอียดต่อไป

จะเห็นได้ว่าการแก้ไขมาตรา 83 นี้เป็นการแก้ไขเพื่อกำหนดหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ผู้จับกุมในการที่จะต้องแจ้งข้อหาแก่ผู้ถูกจับ ซึ่งเป็นหลักการใหม่เพื่อให้ความคุ้มครองเบื้องต้นแก่ ผู้ถูกจับ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับก่อนที่จะได้รับการสอบถามปากคำ ซึ่งในอดีต กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยมิได้คุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับในชั้นนี้มาก่อน

อย่างไรก็ตาม ยังไม่ปรากฏว่าได้มีข้อเท็จจริงขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกาใน ประเด็นเรื่องผลของการไม่ปฏิบัติตามมาตรา 83 นี้ แต่ผู้เขียนเห็นว่าผลของการไม่ปฏิบัติตาม มาตรา 83 ที่แก้ไขใหม่ยังคงไม่แตกต่างไปจากมาตรา 83 เดิม กล่าวคือ หากเจ้าพนักงานผู้จับกุม มิได้มีการแจ้งข้อกล่าวหาแก่ผู้ถูกจับ คงมีผลเพียงเป็นการจับกุมที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น และ ทำให้พนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ได้ และพยานหลักฐานที่ได้จากการ จับกุมโดยไม่ชอบนั้น ไม่อาจใช้รับฟังเป็นพยานหลักฐานในคดีได้ แต่ไม่มีผลกระทบต่อเรื่อง การสอบสวนและอำนาจฟ้องคดีของพนักงานอัยการ

³² ณรงค์ ใจหาญ, “หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1”, พิมพ์ครั้งที่ 9

(2) ชั้นส่งมอบตัวผู้ถูกจับ

มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 84 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เกี่ยวกับการแจ้งข้อหาในชั้นส่งมอบตัวผู้ถูกจับ เป็นดังนี้

มาตรา 84 บัญญัติว่า “เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับต้องเอาตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนตามมาตรา 83 โดยทันที และเมื่อถึงที่นั่นแล้ว ให้ส่งตัวผู้ถูกจับแก่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจของที่ทำการของพนักงานสอบสวนดังกล่าว เพื่อดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นแจ้งข้อกล่าวหา และรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบ ถ้ามีหมายจับให้แจ้งให้ผู้ถูกจับทราบและอ่านให้ฟังและมอบสำเนาบันทึกการจับแก่ผู้ถูกจับนั้น

(2) ในกรณีที่ราษฎรเป็นผู้จับ ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวบันทึกชื่อ อาชีพ ที่อยู่ของผู้จับ อีกทั้งข้อความและพฤติการณ์แห่งการจับนั้นไว้ และให้ผู้จับลงลายมือชื่อกำกับไว้เป็นสำคัญเพื่อดำเนินการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบและแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบว่าผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้ และถ้อยคำของผู้ถูกจับอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

เมื่อได้ดำเนินการตามวรรคหนึ่งแล้ว ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ซึ่งมีผู้นำผู้ถูกจับมาส่ง แจ้งให้ผู้ถูกจับทราบถึงสิทธิตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 7/1 รวมทั้งจัดให้ผู้ถูกจับสามารถติดต่อกับญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้ใจเพื่อแจ้งให้ทราบถึงการจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมได้ในโอกาสแรกเมื่อผู้ถูกจับมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนตามวรรคหนึ่ง หรือถ้ากรณีผู้ถูกจับร้องขอให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นผู้แจ้ง ก็ให้จัดการตามคำร้องขอนั้นโดยเร็ว และให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจบันทึกไว้ ในการนี้มีให้เรียกค่าใช้จ่ายใดๆ จากผู้ถูกจับ

ในกรณีที่จำเป็น เจ้าพนักงานหรือราษฎร ซึ่งทำการจับจะจัดการพยานหลักฐานผู้ถูกจับเสียก่อนนำตัวไปส่งตามมาตรานี้ก็

ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ถูกจับให้ไว้ต่อพนักงานผู้จับ หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในชั้นจับกุมหรือรับมอบตัวผู้ถูกจับ ถ้าถ้อยคำนั้นเป็นคำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่า ตนได้กระทำความผิด ห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน แต่ถ้าเป็นถ้อยคำอื่น จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับได้ต่อเมื่อได้มีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่งหรือตามมาตรา 83 วรรคสอง แก่ผู้ถูกจับ แล้วแต่กรณี”

ทั้งนี้ ผู้เขียนขอเปรียบเทียบบทบัญญัติมาตรา 84 เดิมกับมาตรา 84 ใหม่ ดังนี้

มาตรา 84 เดิม	มาตรา 84 ใหม่
<p>เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับต้องเอาตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยทันที และเมื่อถึงที่นั้นแล้ว ถ้ามีหมายจับก็ให้เอาออกอ่านให้ผู้ถูกจับฟัง ทั้งให้แจ้งเหตุที่จับนั้นด้วย</p> <p>พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งมีผู้นำผู้ถูกจับมาส่งนั้นจะควบคุมผู้ถูกจับไว้ หรือปล่อยชั่วคราวก็ได้ เมื่อจับโดยมีหมายให้รายงานต่อไปยังเจ้าหน้าที่ซึ่งออกหมายนั้น ถ้าเจ้าหน้าที่ซึ่งออกหมายต้องการตัว ก็ให้จัดการส่งตัวผู้ถูกจับไปให้</p> <p>ถ้าราษฎรเป็นผู้จับให้ บันทึกชื่อ อาชีพ ที่อยู่ของผู้จับอีกทั้งข้อความและพฤติการณ์แห่งการจับนั้นไว้ แล้วให้ผู้จับลงลายมือชื่อกำกับไว้เป็นสำคัญ</p> <p>ในกรณีที่จำเป็น เจ้าพนักงานหรือราษฎรที่ทำการจับจะจัดการพยาบาลผู้ถูกจับเสียก่อนนำตัวไปส่งตามมาตรานี้ก็ได้อีก</p>	<p>เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับต้องเอาตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนตามมาตรา 83 โดยทันที และเมื่อถึงที่นั้นแล้ว ให้ส่งตัวผู้ถูกจับแก่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจของที่ทำการของพนักงานสอบสวนดังกล่าวเพื่อดำเนินการดังต่อไปนี้</p> <p>(1) ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นแจ้งข้อกล่าวหา และรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบ ถ้ามีหมายจับให้แจ้งให้ผู้ถูกจับทราบและอ่านให้ฟังและมอบสำเนาบันทึกการจับแก่ผู้ถูกจับนั้น</p> <p>(2) ในกรณีที่ราษฎรเป็นผู้จับให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวบันทึกชื่อ อาชีพ ที่อยู่ของผู้จับ อีกทั้งข้อความและพฤติการณ์แห่งการจับนั้นไว้ และให้ผู้จับลงลายมือชื่อกำกับไว้เป็นสำคัญเพื่อดำเนินการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบและแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบด้วยว่าผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้ และถ้อยคำของผู้ถูกจับอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้</p> <p>เมื่อได้ดำเนินการตามวรรคหนึ่งแล้วให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ซึ่งมีผู้นำผู้ถูกจับมาส่ง แจ้งให้ผู้ถูกจับทราบถึงสิทธิตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 7/1 รวมทั้งจัดให้ผู้ถูกจับสามารถติดต่อกับญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้ใจ เพื่อแจ้งให้ทราบถึงการจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมได้ในโอกาสแรกเมื่อผู้ถูกจับมาถึงที่ท่า</p>

มาตรา 84 เดิม	มาตรา 84 ใหม่
	<p>การของพนักงานสอบสวนตามวรรคหนึ่ง หรือ ถ้ากรณีผู้ถูกจับร้องขอให้พนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจเป็นผู้แจ้ง ก็ให้จัดการตามคำร้องขอ นั้นโดยเร็ว และให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือ ตำรวจบันทึกไว้ ในกรณีนี้อาจเรียกค่าใช้จ่ายใดๆ จากผู้ถูกจับ</p> <p>ในกรณีที่จำเป็น เจ้าพนักงานหรือราษฎร ซึ่งทำการจับจะจัดการพยาบาลผู้ถูกจับเสียก่อน นำตัวไปส่งตามมาตรานี้ก็ได้</p> <p>ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ถูกจับให้ไว้ต่อพนักงาน ผู้จับ หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจใน ชั้นจับกุมหรือรับมอบตัวผู้ถูกจับ ถ้าถ้อยคำนั้น เป็นคำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่า ตนได้กระทำ ความผิด ห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน แต่ ถ้าเป็นถ้อยคำอื่น จะรับฟังเป็นพยานหลักฐาน ในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับได้ต่อเมื่อได้ มรการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่งหรือตามมาตรา 83 วรรคสอง แก่ผู้ถูกจับ แล้วแต่กรณี</p>

เมื่อเจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับกุมตามมาตรา 83 ได้นำตัวผู้ถูกจับมายังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแล้ว กฎหมายได้แบ่งกรณีการแจ้งข้อหาออกเป็น 2 แบบคือ

(1) ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นแจ้งข้อหาและรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบ และหากมีหมายจับให้แจ้งให้ผู้ถูกจับทราบ และอ่านให้ฟัง และมอบสำเนาบันทึกการจับแก่ผู้ถูกจับนั้น

(2) ในกรณีที่ราษฎรเป็นผู้จับ ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวบันทึกชื่อ อาชีพ ที่อยู่ของผู้จับ อีกทั้งข้อความและพฤติการณ์แห่งการจับนั้นไว้ และให้ผู้จับลงลายมือชื่อกำกับไว้เป็นสำคัญ เพื่อดำเนินการแจ้งข้อหาและรายละเอียดแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบ และแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบว่าผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้ และถ้อยคำของผู้ถูกจับอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

จะเห็นได้ว่าการบัญญัติมาตรา 84 ข้างต้น เป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับหลักกฎหมายที่ปรากฏในมาตรา 237 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 โดยให้แจ้งข้อหาซ้ำอีกครั้งหนึ่งในขั้นนี้ รวมทั้งให้แจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบด้วย อันจะมีผลทำให้ผู้ถูกจับทราบถึงรายละเอียดข้อเท็จจริงแห่งการกระทำผิดของตนอันเป็นสาเหตุที่ทำให้ตนถูกจับกุม

สำหรับในขั้นนี้ กรณีเป็นเช่นเดียวกับในขั้นจับกุมที่ยังไม่ปรากฏว่ามีข้อเท็จจริงขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกาในประเด็นเรื่องผลของการไม่ปฏิบัติตามมาตรา 84 แต่ผู้เขียนเห็นว่าผลของการไม่ปฏิบัติตามมาตรา 84 ที่แก้ไขใหม่ยังคงไม่แตกต่างไปจากมาตรา 84 เดิม กล่าวคือ หากเจ้าพนักงานผู้จับกุมมิได้มีการแจ้งข้อหา และ/หรือ รายละเอียดเกี่ยวกับเหตุแห่งการจับแก่ผู้ถูกจับ คงมีผลเพียงทำให้เป็นการจับกุมที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น และทำให้พนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจควบคุมผู้ต้องหาไว้ได้ และส่งผลให้พยานหลักฐานที่ได้จากการจับกุมโดยไม่ชอบนั้น ย่อมไม่อาจใช้รับฟังเป็นพยานหลักฐานในคดีได้ แต่ไม่มีผลกระทบต่อเรื่องการสอบสวนและอำนาจฟ้องคดีของพนักงานอัยการแต่อย่างใด

(3) ขั้นสอบสวน

สำหรับการแจ้งข้อหาในขั้นสอบสวน ได้มีการแก้ไขบทบัญญัติในมาตรา 134 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นดังนี้

มาตรา 134 บัญญัติว่า “เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือส่งตัวมา หรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเอง หรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวนเป็นผู้ต้องหา ให้ถามชื่อตัว ชื่อรอง ชื่อสกุล สัญชาติ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด แล้วจึงแจ้งข้อหาให้ทราบ

การแจ้งข้อหาตามวรรคหนึ่ง จะต้องมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดนั้น

ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม พนักงานสอบสวนต้องให้ออกาสผู้ต้องหาที่จะแก้ข้อหาและที่จะแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตนได้

เมื่อได้มีการแจ้งข้อกล่าวหาแล้ว ถ้าผู้ต้องหาไม่ใช่ผู้ถูกจับและยังไม่ได้มีการออกหมายจับ แต่พนักงานสอบสวนเห็นว่ามีเหตุที่จะออกหมายจับผู้นั้นได้ตามมาตรา 71 พนักงานสอบสวนมีอำนาจสั่งให้ผู้ต้องหาไปศาลเพื่อขอออกหมายจับโดยทันที แต่ถ้าขณะนั้นเป็นเวลาศาลปิดหรือใกล้จะปิดทำการ ให้พนักงานสอบสวนสั่งให้ผู้ต้องหาไปศาลในโอกาสแรกที่ศาลเปิดทำการ กรณีเช่นนี้ให้นำมาตรา 87 มาใช้บังคับแก่การพิจารณาออกหมายจับโดยอนุโลม หากผู้ต้องหา

ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนดังกล่าว ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจับผู้ต้องหา นั้น ได้ โดยถือว่าเป็นกรณีจำเป็นเร่งด่วนที่จะจับผู้ต้องหาได้โดยไม่มีหมายจับ และมีอำนาจปล่อยชั่วคราวหรือควบคุมตัวผู้ต้องหา นั้นไว้”

ทั้งนี้ ผู้เขียนขอเปรียบเทียบบทบัญญัติมาตรา 134 เดิมกับมาตรา 134 ใหม่ ดังนี้

มาตรา 134 เดิม	มาตรา 134 ใหม่
<p>เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือส่งตัวมา หรือ เข้าหาพนักงานสอบสวนเองหรือปรากฏว่าผู้ใด ซึ่งมาอยู่ต่อหน้าเจ้าพนักงานเป็นผู้ต้องหาให้ ถามชื่อตัว นามสกุล ชาติ บังคับ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งข้อหาให้ทราบ และต้องบอกให้ทราบก่อนว่า ถ้อยคำที่ผู้ต้องหา กล่าวนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันในการ พิจารณาได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่าง ใด ก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้ การเลย ก็ให้บันทึกไว้</p>	<p>เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือส่งตัวมา หรือ เข้าหาพนักงานสอบสวนเอง หรือปรากฏว่าผู้ใด ซึ่งมาอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวนเป็นผู้ต้องหา ให้ถามชื่อตัว ชื่อรอง ชื่อสกุล สัญชาติ บิดา มารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งให้ทราบ ถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่า ผู้ต้องหาได้กระทำความผิด แล้วจึงแจ้งข้อหาให้ทราบ การแจ้งข้อหาตามวรรคหนึ่ง จะต้อง มี หลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำ ข้อหา นั้น</p> <p>ผู้ต้องหา มีสิทธิได้รับการสอบสวนด้วย ความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม</p> <p>พนักงานสอบสวนต้องให้โอกาสผู้ต้องหา ที่จะแก้ข้อหาและที่จะแสดงข้อเท็จจริงอันเป็น ประโยชน์แก่ตนได้</p> <p>เมื่อได้มีการแจ้งข้อกล่าวหาแล้ว ถ้า ผู้ต้องหาไม่ใช่ผู้ถูกจับและยังไม่ได้มีการออก หมายจับ แต่พนักงานสอบสวนเห็นว่า มีเหตุที่จะ ออกหมายจับผู้นั้นได้ตามมาตรา 71 พนักงาน สอบสวนมีอำนาจสั่งให้ผู้ต้องหาไปศาลเพื่อขอ ออกหมายจับโดยทันที แต่ถ้าขณะนั้นเป็นเวลา ที่ ศาลปิดหรือใกล้จะปิดทำการ ให้พนักงาน สอบสวนสั่งให้ผู้ต้องหาไปศาลในโอกาสแรกที่</p>

มาตรา 134 เดิม	มาตรา 134 ใหม่
	ศาลเปิดทำการ กรณีเช่นว่านี้ให้นำมาตรา 87 มาใช้บังคับแก่การพิจารณาออกหมายขังโดยอนุโลม หากผู้ต้องหาไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนดังกล่าว ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจับผู้ต้องหานั้นได้ โดยถือว่าเป็นกรณีจำเป็นเร่งด่วนที่จะจับผู้ต้องหาได้โดยไม่มีหมายจับ และมีอำนาจปล่อยชั่วคราวหรือควบคุมตัวผู้ต้องหานั้นไว้

การสอบสวนผู้ต้องหาในคดีอาญานั้นเป็นกระบวนการสำคัญที่ถือว่าเป็นหัวใจหลักของระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ซึ่งหากไม่มีการสอบสวนหรือการสอบสวนเป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว ย่อมส่งผลทำให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องตามมาตรา 120 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยเฉพาะในเรื่องของการแจ้งข้อหาและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดตามมาตรา 134 วรรคแรก ซึ่งแต่เดิมใช้คำว่า “แจ้งข้อหา” แต่เพียงอย่างเดียว โดยการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปี พ.ศ. 2547 นี้มีความประสงค์เพื่อคุ้มครองผู้ต้องหาให้สามารถทราบพฤติการณ์ที่ตนถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดให้มีความชัดเจนมากขึ้น แม้ว่าผู้ต้องหาจะไม่รู้หรือเข้าใจกฎหมายก็ตาม ดังนั้น กฎหมายจึงกำหนดให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่ถูกกล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด แล้วจึงแจ้งข้อหาให้ทราบ

วิธีการแจ้งข้อหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ได้ถูกแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ.2547 นี้ จึงหมายถึง การแจ้งข้อเท็จจริงทั้งหลายพร้อมรายละเอียดที่อ้างว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำ และฐานความผิดที่อ้างว่าเกิดจากข้อเท็จจริงตามที่กล่าวหา³³ พนักงานสอบสวนจะแจ้งเพียงข้อหา (ซึ่งหมายถึงฐานความผิด) ให้ผู้ต้องหาทราบเหมือนมาตรา 134 เดิมไม่ได้อีกต่อไป

³³ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “คำอธิบายพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547”, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548), น. 103.

โดยการแก้ไขวิธีการแจ้งข้อหาใหม่นี้เป็นหลักการทำนองเดียวกับที่กฎหมายกำหนดให้ศาลต้องอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังในชั้นพิจารณาตามมาตรา 172 วรรคสอง นั้นเอง³⁴

นอกจากการเปลี่ยนแปลงหลักในเรื่องการแจ้งข้อหาตามวรรคแรกของมาตรา 134 แล้ว กฎหมายยังได้ระบุไว้ในวรรคสองของมาตรา 134 ด้วยว่า การจะแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหา นั้นต้องมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดด้วย เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาว่าจะได้รับการกล่าวหาต่อเมื่อมีหลักฐานในเบื้องต้นว่าได้กระทำความผิด มิใช่ถูกกล่าวหาโดยปราศจากหลักฐาน โดยคำว่า “หลักฐานตามสมควร” (probable cause) นี้ เป็นถ้อยคำเดียวกับที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 66 และ 92(4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องเหตุที่จะออกหมายจับตามมาตรา 66(1) หรือ (2) หรือเหตุที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นผู้ค้นในที่หรือฐานโดยไม่มีหมายค้นหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา 92(4) นั้นเอง ซึ่งหมายความว่า หากพนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานได้พอสมควรว่าผู้ต้องหาน่าจะกระทำความผิดข้อหาใด ก็เป็นอันเพียงพอที่จะแจ้งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาและแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบตามนัยแห่งมาตรา 134 วรรคหนึ่งและวรรคสองได้แล้ว โดยไม่จำเป็นต้องรวบรวมพยานหลักฐานให้ได้ถึงขนาดต้องมีหลักฐานแน่ชัดหรือมั่นคงเพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาต่อศาล³⁵

ทั้งนี้ ระบบของการแจ้งข้อหาตามมาตรา 134 ที่แก้ไขเพิ่มเติมใหม่นี้ได้วางหลักเกณฑ์และวิธีการแจ้งข้อหาให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้

1. พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมหลักฐานจนมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้น่าจะกระทำความผิดตามข้อหา
2. พนักงานสอบสวนต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด
3. พนักงานสอบสวนต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบ
4. พนักงานสอบสวนต้องให้โอกาสผู้ต้องหาที่จะแก้ข้อหาและแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตนได้
5. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม

³⁴ ธานิศ เกศพิทักษ์, “คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1 ภาค 1-2 (มาตรา 2-157)”, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2549), น. 211.

³⁵ เพิ่งอ้าง, น. 212.

การแจ้งข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดที่ถูกกล่าวหา นี้ ถือได้ว่าเป็นหลักประกันสิทธิที่จะทำให้ผู้ต้องหาเข้าใจข้อหาได้ดี และทำให้ผู้ต้องหาสามารถเลือกให้การหรือไม่ให้การอย่างใดก็ได้ ในทางกลับกัน การแจ้งข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ มีผลเป็นการป้องกันมิให้ผู้ต้องหาโต้แย้งว่าเจ้าพนักงานยังไม่ได้แจ้งข้อหาให้ครบถ้วน เพราะการแจ้งข้อเท็จจริงอันเป็นพฤติการณ์แห่งการกระทำนั้น แม้การแจ้งข้อหาจะไม่ครบฐานความผิดที่กฎหมายบัญญัติ หรือผู้ต้องหาไม่รู้ถึงองค์ประกอบของความผิดนั้น ก็ถือได้ว่าเป็นการแจ้งที่ทำให้ผู้ต้องหาทราบว่าเขากระทำความผิดอย่างไร จึงไม่กระทบต่อสิทธิในการต่อสู้คดีและไม่เป็นเหตุให้ศาลยกฟ้องเพราะยังไม่ได้แจ้งข้อกล่าวหาเหมือนเช่นที่ผ่านมา³⁶

(4) การแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี

ในประเด็นนี้ ถือเป็นเรื่องที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้บัญญัติขึ้นเป็นหลักการใหม่ โดยปรากฏอยู่ในมาตรา 134/2 ซึ่งบัญญัติว่า “ให้นำบทบัญญัติในมาตรา 133 ทวิ มาใช้บังคับโดยอนุโลมแก่การสอบสวนผู้ต้องหาที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี”

มาตรา 133 ทวิ บัญญัติว่า “..การถามปากคำผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี ให้พนักงานสอบสวนแยกกระทำเป็นส่วนสัดส่วนในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการร่วมอยู่ด้วยในการถามปากคำเด็กนั้น และในกรณีที่นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เห็นว่าการถามปากคำเด็กคนใดหรือคำถามใดอาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจเด็กอย่างรุนแรง ให้พนักงานสอบสวนถามผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เป็นการเฉพาะตามประเด็นคำถามของพนักงานสอบสวน โดยมีให้เด็กได้ยินคำถามของพนักงานสอบสวนและห้ามมิให้ถามเด็กซ้ำซ้อนหลายครั้งโดยไม่มีเหตุอันสมควร...

ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 139 การถามปากคำเด็กตามวรรคหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการบันทึกภาพและเสียงการถามปากคำดังกล่าวซึ่งสามารถนำออกถ่ายถอดได้อย่างต่อเนื่องไว้เป็นพยาน

ในกรณีจำเป็นเร่งด่วนอย่างยิ่งซึ่งมีเหตุอันควรไม่อาจรอนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการเข้าร่วมในการถามปากคำพร้อมกันได้ ให้พนักงานสอบสวนถามปากคำเด็กโดยมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งตามวรรคหนึ่งอยู่ร่วมด้วยก็ได้ แต่ต้อง

³⁶ ณรงค์ ใจหาญ, อ่างแล้ว เชียงธรรมที่ 32, น. 313.

บันทึกเหตุที่ไม่อาจรอบบุคคลอื่นไว้ในสำนวนการสอบสวน และมีให้ถือว่าการถามปากคำผู้เสียหาย หรือพยานซึ่งเป็นเด็กในกรณีดังกล่าวที่ได้กระทำไปแล้วไม่ชอบด้วยกฎหมาย”

มาตรา 134/1 บัญญัติว่า “ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือคดีที่ผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้...”

จากบทบัญญัติทั้งสามมาตราดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีย่อมต้องเป็นไปตามมาตรา 134/2 มาตรา 133 ทวิ และมาตรา 134/1 ข้างต้น กล่าวคือ เมื่อผู้ต้องหาที่เป็นเด็กมาปรากฏตัวอยู่หน้าพนักงานสอบสวนแล้ว พนักงานสอบสวนจะไม่สามารถดำเนินการแจ้งข้อหาและทำการสอบสวนผู้ต้องหาที่เป็นเด็ก โดยอยู่ร่วมกับเด็กเพียงลำพังหรือจะทำการแจ้งข้อหาและสอบสวนภายในห้องทำงานของพนักงานสอบสวนก็ย่อมไม่ได้เช่นกัน แต่ต้องจัดให้มีบุคคลต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ อันได้แก่ นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ พนักงานอัยการ และทนายความเข้าร่วมกับพนักงานสอบสวนในการแจ้งข้อหาและสอบสวนผู้ต้องหาที่เป็นเด็ก และต้องดำเนินการดังกล่าวในสถานที่ที่เหมาะสมเป็นส่วนสัดส่วนโดยเฉพาะ อีกทั้งพนักงานสอบสวนต้องจัดให้มีการบันทึกภาพและเสียงการแจ้งข้อหาและสอบสวนดังกล่าวซึ่งสามารถนำออกถ่ายทอดได้อย่างต่อเนื่องไว้เป็นพยานหลักฐานด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่า หากเป็นกรณีที่ ผู้ต้องหาเป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีแล้ววิธีการแจ้งข้อหาในชั้นสอบสวนแบบปกติตาม มาตรา 134 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่กล่าวมาแล้วในข้อ (3) ไม่อาจนำมาใช้ได้โดยลำพัง แต่พนักงานสอบสวนต้องดำเนินการตามมาตรา 134/2 มาตรา 133 ทวิ และมาตรา 134/1 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นให้ถูกต้องเรียบร้อยเสียก่อน แล้วจึงจะสามารถดำเนินการแจ้งข้อหาตามมาตรา 134 แก่ผู้ต้องหาที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีได้ อันแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า นอกจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยจะให้หลักประกันแก่ผู้ต้องหา ตามหลักฟังความทุกฝ่าย ด้วยการบัญญัติเรื่องการแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบแล้ว หากผู้ต้องหานั้นเป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้เพิ่มหลักประกันเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหามากขึ้นกว่าในกรณีที่ผู้ต้องหาอายุเกินสิบแปดปีแล้ว ด้วยการบังคับให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่จัดให้มีบุคคลในสาขาวิชาชีพต่างๆ และทนายความเข้าร่วมกับพนักงานสอบสวนในการแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาเสมอ และผลของการไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติในมาตรา 134/2 มาตรา 133 ทวิ และมาตรา 134/1 นั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 วรรคท้าย ระบุไว้ชัดแจ้งว่า ย่อมทำให้ถ้อยคำหรือคำให้การของผู้ต้องหานั้น ไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของเขาในชั้นพิจารณาคดีได้ แต่ไม่ถึงขนาดจะเป็นกรณีที่ถือว่า ไม่มีการสอบสวนสำหรับความผิดนั้น